

ЛІМ

Літаратура і мастацтва

Газета творчай інтэлігенцыі Беларусі

№41 (5097) 30 кастрычніка 2020 г.

ISSN 0024-4686

16+

Музей:
салон для
аднадумцаў
стар. 5

Аловак
і блакнот
паляўнічага
стар. 11

На спатканне
з музычным
«хірургам»
стар. 14

Міф у бронзе і камені

Да метаду сацыялістычнага рэалізму ў сучасным грамадстве назапасілася вялікая колькасць пытанняў, галоўнае з якіх гучыць наступным чынам: ці можна працягваць лічыць мастацтвам тое, што пачыналася як светлы парыў рамантычнай душы Максіма Горкага і крыху больш праявічай натуры Дзям'яна Беднага, а скончылася амаль рэлігійным дыктатам разнастайных нарматыўных догмаў, у якіх ад чалавека не засталася абсалютна нічога?

Пытанне гэтае, вядома дыскусійнае, паколькі, напрыклад, Віктар Пялевін у сваім рамане «Амон Ра» змог вельмі цікава перавынайсці некаторыя элементы сацыялістычнага рэалізму і сацарту. Але гэта ўсё яшчэ не адмяняе таго факта, што сам па сабе сацыялістычны рэалізм без іранічнай постмадэрнісцкай акантоўкі сёння ўспрымаецца, мякка кажучы, скептычна. І ўсё ж ацэньваць той ці іншы кірунак у мастацтве лепш за ўсё, улічваючы як мінімум два полюсы: полюс найгоршых і супрацьлеглы яму полюс найлепшых. І Андрэй Ануфрыевіч Бембель, 115-гадовы юбілей з дня нараджэння якога мы адзначаем 30 кастрычніка, безумоўна, адносіцца да другога полюса.

Работа Андрэя Бембеля. Эскіз скульптурнага партрэта Янкі Купалы, створаны да 100-годдзя з дня нараджэння Песняра.

ISSN 0024-4686

«ЛіМ»-акцэнты

Страта. Прэзідэнт Беларусі Аляксандр Лукашэнка выказаў спачуванні родным і блізкім народнай артысткі Беларусі Галіны Талкачовай. «Галіна Сямёнаўна была цудоўнай актрысай, творчасцю якой ганарыцца наша краіна. Яна пражыла яркае і насычанае жыццё, дасягнула прафесійных вышынь. Створаныя ёю на тэатральных падмостках бліскучыя і незабыўныя ролі нязменна ўражвалі публіку, абуджалі самыя светлыя і добрыя пачуцці», — гаворыцца ў спачуванні.

Падзея. XXVIII Мінская міжнародная кніжная выстаўка-кірмаш пройдзе з 10 па 14 лютага, паведаміў намеснік міністра інфармацыі Рэспублікі Беларусь Ігар Бузоўскі падчас чарговага пасяджэння Савета пастаянных паўнамоцных прадстаўнікоў дзяржаў — удзельніц СНД пры статутных і іншых органах Садружнасці. Мерапрыемства адбылося ў Выканаўчым камітэце СНД у Мінску, паведамілі ў Міністэрстве інфармацыі. «Найбуйнейшы міжнародны кніжны форум, які штогод праходзіць у першай дэкадзе лютага ў Беларусі, традыцыйна збірае вялікую колькасць прадстаўнікоў далёкага і блізкага замежжа, грамадзян Беларусі. У дадзены момант прапрацоўваецца пытанне аб месцы правядзення. Традыцыйным месцам быў адміністрацыйны комплекс па праспекце Пераможцаў», — распавёў Ігар Бузоўскі. Намеснік міністра адзначыў плённую працу дзяржаў СНД у сферы папулярызацыі чытання і развіцці кнігавыдавецтва. Сведчаннем таму і міжнародны конкурс краін СНД «Мастацтва кнігі», у якім Беларусь з’яўляецца лідарам па колькасці гран-пры.

Кнігавыданне. У Доме прэсы падчас прэс-канферэнцыі адбылася прэзентацыя кніг аб гісторыі і сучаснасці беларускай дзяржавы, паведамляецца на сайце Міністэрства інфармацыі. Першая з іх — «Сімвалы Беларусі» — пабачыла свет у выдавецтве «Беларуская Энцыклапедыя імя Петруся Броўкі». Унікальнае ілюстраванае прэзентацыйнае выданне падзелена на блокі, на разваротах — дзяржаўная сімволіка, беларускія пейзажы, інфармацыя аб народных традыцыях, флагманскіх установах культуры і знакавых асобах Беларусі. Другую кнігу пад назвай «Я — грамадзянін Рэспублікі Беларусь» выпусцілі ў выдавецтве «Адукацыя і выхаванне». Выданне, скіраванае на маладое пакаленне беларусаў, уяўляе сабой выдатна аформлены альбом аб нашай Радзіме, яе гісторыі, дзяржаўным уладкаванні, нацыянальных традыцыях і непаўторнай прыродзе.

Дзяржпадтрымка. У Гальшанскім замку з’явіцца візіт-цэнтр і музей, а ў Крэўскім адновяць паўночна-ўсходнюю сцяну і галоўны ўваход. Работы на знакавых турыстычных і гістарычных аб’ектах вядуцца ў тым ліку за кошт сродкаў фонду Прэзідэнта па падтрымцы культуры і мастацтва, паведамілі ва ўпраўленні культуры Гродзенскага аблвыканкама. У паўночнай вежы замка будзе размешчана музейная экспазіцыя, якая раскажа пра знакамітыя беларускія дынастыі Гальшанскіх, Сапег і азнаёміць з гісторыяй аднаго з унікальных аб’ектаў на тэрыторыі Беларусі. Будуць таксама прадстаўлены археалагічныя знаходкі, знойдзеныя на тэрыторыі замка. Паводле БелТА, цяпер у Гальшанскім замку вядзецца музейфікацыя: закупляецца абсталяванне, элементы экспазіцыі.

Памяць. Беларускі дзяржаўны музей гісторыі Вялікай Айчыннай вайны адзначыў сваё 76-годдзе святочнай праграмай. За гады існавання музей, фондавыя калекцыі якога налічваюць больш за 155 тыс. адзінак, стаў візіткай краіны. Гэтым разам арганізатары прапанавалі экспрэс-выстаўку «Выданні Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны», распавялі ва ўстанове. Наведвальнікаў азнаёмілі з друкаванымі выданнямі розных гадоў. Прадставілі і ўнікальныя навінкі — падарункавы набор паштовак «Быт рагачоўскіх партызан», а таксама альбом «Рарытэты ваенна-гістарычных музеяў Беларусі і Расіі», прысвечаны 75-годдзю Перамогі. У ім сабраны гісторыі 100 экспанатаў — сведчанняў подзвігаў людзей, якія адстаялі сваю краіну і выратавалі свет ад фашызму.

Рэгіёны. У Іванаўскім раёне Брэсцкай вобласці рыхтуецца прыняць турыстаў адноўлены сядзібны дом Напалеона Орды, паведамілі ў райвыканкаме. Сядзібны дом ва ўрочышчы Чырвоны Двор пачалі аднаўляць у 2009 годзе. У мінулым снежні будаўніча-монтажныя работы завяршылі, аб’ект быў здадзены ў эксплуатацыю. Цяпер супрацоўнікі раённага музейнага комплексу Напалеона Орды і іншыя профільныя спецыялісты завяршаюць рыхтаваць навукова-мастацкую канцэпцыю пастаяннай экспазіцыі. У выніку турысты змогуць прагуляцца па 16 пакоях. Плануецца ўладкаваць парадную залу, бібліятэку, гасцёўню, абедзенную і балуючую залы, дзіцячы пакой, рабочы кабінет. Ёсць ідэя ў будучыні закласці сад па аналогіі з тым, які існаваў у маёнтку сям’і Напалеона Орды.

Афіцыйныя падзеі ад Інесы ПЕТРУСЕВІЧ

конкурсы

Народным пісьменнікам прысвячаецца

Гомельскае абласное аддзяленне СПБ пры падтрымцы Гомельскага аблвыканкама праводзіць два адкрытыя абласныя літаратурныя конкурсы. Першы пад назваю «Белыя вішні і яблыні» прысвечаны 100-годдзю народнага пісьменніка Беларусі Івана Мележа, другі — «Сям’я — аснова кахання і шчасця» — 100-годдзю народнага пісьменніка Беларусі Івана Шамякіна.

— Прыхільнікам Івана Мележа прапануецца стварыць кароткае апавяданне, якое б адлюстроўвала сучасную рэчаіснасць, — распавёў старшыня Гомельскага абласнога аддзялення СПБ Уладзімір Гаўрыловіч. — Аматараў творчасці Івана Шамякіна запрашаюць напісаць эсэ

ці замалёўку, прысвечаную сямейным каштоўнасцям і традыцыям, якія так шанавалі ў сям’і класіка.

Конкурсы праводзяцца з 20 кастрычніка да 15 студзеня 2021 года. Удзел могуць браць усе жадаючыя, пачынаючы з 14 гадоў. Аб’ём твора на беларускай мове не павінен перавышаць у першым выпадку 7000 знакаў, у другім — 4000.

Для ўдзелу ў гэтых творчых спаборніцтвах неабходна своечасова падаць заяўку, у якой павінны быць змешчаны анатацыя твора і інфармацыя пра аўтара. Прадстаўляюцца работы, якія раней нідзе не друкаваліся.

Апавяданні і заяўкі накіроўваюцца ў электронным фармаце з пазнакай «На літаратурны конкурс “Белыя вішні і яблыні”» ці «На

конкурс “Сям’я — аснова кахання і шчасця”» на e-mail: konkurslitgsrb@yandex.by.

Падача заяўкі сведчыць пра згоду аўтара ў выпадку перамогі на размяшчэнне яго твора ў друкаваных і электронных СМІ, у тым ліку і на магчымую публікацыю ў альманаху «Літаратурная Гомельшчына» ці ў міжнародным альманаху «Літара», у іншых выданнях, выпушчаных па выніках конкурсу. Пры гэтым за аўтарам захоўваюцца выключныя аўтарскія правы на надрукаваныя творы.

Вынікі конкурсу будуць змешчаны не пазней чым 30 студзеня 2021 года на сайце арганізатара конкурсу і яго партнёраў, а таксама абвешчаны ў СМІ.

Міра ІЎКОВІЧ

віртуальны музей

Непрачытаная кніга

Уадным са сваіх нарысаў Васіль Праскураў пісаў: «Кожны чалавек — тая ж непрачытаная кніга. Розніца, мабыць, у тым, што кніга ад першай да апошняй старонкі ўся перад табой — чытай. А вось чалавек не заўсёды ахвотна раскрывае сваю жыццёвую кнігу, не кожнаму давярае перагортваць старонкі пражытых гадоў».

Ці думаў тады Васіль Фёдаравіч, што пройдзе шмат часу і мы, нашчадкі, будзем вывучаць яго асабістую гісторыю, спрабаваць прайсціся дарогаю яго лёсу? Напэўна, не.

А вось і добрая навіна. Зусім нядаўна ў межах Года малой радзімы Брэсцкая абласная бібліятэка імя М. Горкага сумесна з цэнтральнай раённай бібліятэкай імя В. Ф. Праскурава стварылі электронны літаратурна-краязнаўчы рэсурс «Непрачытаная кніга В. Ф. Праскурава», які дазволіць кожнаму перагарнуць старонкі жыццёвай кнігі выдатнага чалавека.

Віртуальны музей пісьменніка складаецца з некалькіх раздзелаў, дзе раскрыты жыццёвы і творчы шлях Васіля Фёдаравіча, прадстаўлены яго кнігі, рукапісы, успаміны родных, калег і сяброў, цытаты з твораў, шмат здымкаў, кнігі з аўтографамі, узнагароды, бібліяграфія.

Імя былога рэдактара раённай газеты «Савецкае Палессе», заслужанага дзеяча культуры БССР, журналіста, пісьменніка Васіля Праскурава добра вядома на Ганцаўшчыне.

Да самага апошняга дня свайго кароткага жыцця Васіль Фёдаравіч быў упэўнены, што чалавек — «самае што ні ёсць прыгожае на зямлі» і што «толькі ў працы можна спазнаць усе радасці жыцця». Менавіта чалавеку працы прысвечаны ўсе нарысы, апавяданні і аповесці, напісаныя выбітным творцам.

Ды і сам Васіль Праскураў сваёй працай упрыгожваў Ганцаўшчыну, зямлю, куды юнаком прыехаў пасля службы ў арміі, каб застацца назаўсёды. Менавіта тут ён знайшоў свой спачын.

Жыццёвая дарога Праскурава праходзіла «не ў зацішку, не па задворках чалавечых лёсаў», а ў «гушчыні

Фрагмент экспазіцыі.

жыцця, на яго вірлівай быстрыні», сярод людзей, якім ён патрэбен быў кожны дзень. А гэта, як ён лічыў, і ёсць «найвышэйшае прызначэнне чалавека». Яго культура, інтэлігентнасць і сціпласць заўжды былі прыкладам для калег і сяброў. Яго рукою бласлаўлены не адзін літаратар і журналіст.

Памяць пра Васіля Праскурава жыве на Ганцаўшчыне і сёння: у сэрцах людзей, яго кнігах, назвах вуліц, мемарыяльных знаках.

У раённай бібліятэцы, якая носіць яго імя, сабрана шмат дакументальных матэрыялаў, здымкаў, асабістых рэчы Васіля Фёдаравіча. Тут дзейнічае літаратурна-краязнаўчы пакой «Ганцаўшчына літаратурная», дзе значнае месца займае абноўленая экспазіцыя, прысвечаная творцу.

Пазнаёміцца з віртуальным музеем Васіля Праскурава можна на сайце Ганцавіцкай раённай цэнтралізаванай бібліятэчнай сістэмы і Брэсцкай абласной бібліятэкі імя М. Горкага.

Святлана КУНЦЭВІЧ, фота аўтара

да ведама

Запавет ад творцы

Аматыры беларускай паэзіі са сталічнай гімназіі № 10 сустрэліся са старшынёй Мінскага гарадскога аддзялення СПБ, лаўрэатам Нацыянальнай літаратурнай прэміі Беларусі Міхасём Пазняковым.

Міхась Паўлавіч — аўтар 102 кніг, на яго рахунок — больш як 1000 твораў. Паэт атрымаў 29 літаратурных прэмій, яго вершы для дзяцей уключаны ў падручнікі і хрэстаматыі. На словы паэта напісана шмат песень, асабліва для дзяцей. З ім супрацоўнічаюць кампазітары Леанід Захлеўны, Алег Чыркун, Уладзімір Саўчык, Пятро Яроменка, Георгій Ермачэнкаў, Сяргей Кравец, Уладзімір Карызна-малодшы, Мікалай Літвін, Вячаслаў

Кузняцоў і іншыя. З такой творчай асобай сустрэцца нашым гімназістам было цікава.

Многія айчынным пісьменнікі ў сваёй творчасці звяртаюцца да тэмы малой радзімы. Вёска Заброддзе Быхаўскага раёна пакінула ў Міхаіла Паўлавіча незабыўны след у сэрцы, невыпадкова падчас сустрэчы шмат слоў гучала пра гэты куток, а таксама пра бацькоў паэта. А самыя шчырыя словы ён прысвяціў маці.

Гімназісты пранікнёна і ўзрушана чыталі вершы Міхаіла Паўлавіча, якія адлюстроўваюць сучасныя рэаліі. Сам жа паэт падзяліўся своеасаблівым запаветам: чытаць паболей кніг, тварыць добро.

Юлія РАМАНЬКОВА

Мінскае гарадское аддзяленне СПБ запрашае:

2 лістапада — на паэтычна-музычную імпрэзу ў межах праекта «Дні праваслаўнай культуры ў Мінску» ў мастацкую галерэю «Універсітэт культуры» (17.00).

3 лістапада — на свята дзіцячай кнігі з удзелам пісьменнікаў сталічнага аддзялення ў бібліятэку № 8 імя М. Багдановіча (11.00—13.00).

3 лістапада юных аματαў запрашаюць у літаратурную студыю «Малінаўскія галасы» пры дзіцячай бібліятэцы № 15 (16.00).

не абмініце

Пушчанскі летанісец

У мінскім выдавецтве «Каўчэг» пабачыла свет кніга Фёдара Саевіча «Мая малая радзіма — Бела-вежская пушча». На 90-м годзе жыцця пісьменнікі нбы падводзіць вынікі, распавядаючы пра малую радзіму і пра сваю дарогу ў лес даўжынёю ў жыццё.

Фёдар Канстанцінавіч — патомны ляснік, лаўрэат літаратурнай прэміі імя Уладзіміра Калесніка, аўтар больш чым дзясятка дакументальных кніг, прысвечаных Бела-вежскай пушчы. Яшчэ ў пачатку XIX стагоддзя ў вёсцы Ясень, у маляўнічых бязлюдных мясцінах, быў лясны кардон, дзе жылі двое леснікоў з сем’ямі, у тым ліку прадзеі творцы — Фёдар Саевіч. Яго дзед Міхась таксама працаваў лесніком у пушчы. У кнізе аўтар распавядае пра важныя гістарычныя падзеі,

якія закранулі і гэты аддалены куток. Адмена прыгоннага права, гады калектывізацыі, цяжкія ваенныя і пасляваенныя часы адбіліся на лёсах землякоў, іх надзеях і працоўных буднях. Фёдар Саевіч не абышоў увагай і сучаснікаў, якія праславілі родны край талентамі і дасягненнямі, адроджаныя гістарычныя помнікі, месцы баявой славы, вялікую штодзённую працу землякоў.

Выданне змяшчае ўнікальныя здымкі, гістарычныя даведкі і аўтарскія паэтычныя радкі, напоўненыя любоўю да прыроды. Сваім стаўленнем да зямлі, родных і блізкіх людзей аўтар ярка паказаў, як маленькі чалавек можа з дня ў дзень тварыць вялікія справы, рэалізоўваць мары, умацоўваць радавыя карані, беражліва перадаваць унукам і праўнукам самае каштоўнае — любоў да Радзімы.

Таццяна ДЗЕМІДОВІЧ

вектар

«Настрой і прырода»

Выстаўка здымкаў Аляксандра Еслікава пад такою назваю працуе ў Аршанскім музеі Уладзіміра Караткевіча, філіяле Музейнага комплексу гісторыі і культуры Аршаншчыны.

Аляксандр Еслікаў нарадзіўся і вырас у Оршы. Фатаграфіяй зацікавіўся яшчэ ў школьныя гады, прачытаўшы кнігу «Спадарожнік фотаамацара». І, як аказалася, гэты занятак захапіў на доўгія гады.

Па прафесіі аршанскі фатограф — слесар-інструментальшчык, працуе на заводзе. Але пастаянна імкнецца да паходаў, турзлётаў і вандровак па лесе. Жаданне падзяліцца з іншымі прыгажосцю прыроды роднага краю не дае Аляксандру сядзець на месцы. Любімае хобі заўсёды дапамагае ў жыцці. Новыя знаёмствы з цікавымі людзьмі, новыя сустрэчы з любімым горадам, навакольнай прыродай сталі неад’емнай часткай яго лёсу.

Фатограф неаднаразова ўдзельнічаў у гарадскіх і рэспубліканскіх конкурсах, з’яўляецца дыпламантам фотаконкурсу, які праводзіўся ў межах Экалагічнага форуму ў Полацку. Яго фатаграфіі знайшлі сваю аўдыторыю і на персанальных выстаўках: «Улюбёны ў родныя мясціны», «Роднаму гораду», «Натхненне», «Мой родны край. Мая гісторыя», «Святочны настрой», якія ладзіліся ў Оршы. А яшчэ работы фотамастака можна знайсці на старонках кнігі «Оршаведение» і на сувенірах, прысвечаных родным мясцінам.

Бажэна СТРОК

зваротная сувязь

Падарожжы ў класіку

У суботу і нядзелю ў праграме «Патэтычная раница» канала «Культура» Беларускага радыё прагучаць вершы Уладзіміра Мазго і Віктара Стрыжыка. У выхадныя выйдзе праграма «Паэзія XXI стагоддзя», якая прапануе выбраныя радкі Віктара Янца.

Публіцыстычны праект «Кнігалюбу» пазнаёміць з літаратурнымі падзеямі, кніжнымі навінкамі і аглядам «ЛіМа». У радыёверсіі праграмы «Суразмоўцы» слухайце гутарку Навума Гальпяровіча з загадчыкам экскурсійнага аддзела комплексу «Мірскі замак» Дзмітрыем Манкевічам. У «Літаратурнай анталогіі» з панядзелка да пятніцы агучваюцца старонкі рамана Людмілы Рублеўскай «Авантуры студыёзуса Вывіча», у «Радыёбібліятэцы» — твора Уладзіміра Караткевіча «Дзікае паляванне караля Стаха». «Літаратурныя гісторыі» ў выхадныя ў вячэрні час прапануюць наведу класіка сербскай літаратуры Івы Андрыча ў перакладзе Барыса Сачанкі і апавяданне Міхаса Стральцова «Падарожжа за горад».

між іншым

Рака паэзіі цячэ

У Тэатры паэзіі Цэнтральнай гарадской бібліятэкі імя Янкі Купалы новы сезон распачаўся пастаноўкай «Другая палова верасня...», прысвечанай юбілею члена СПБ Вольгі Паўлючэнкі.

Адначасова ладзілася прэзентацыя новага зборніка вершаў «Отпню тео» («Усё сваё нашы з сабой»).

Спектакль быў пабудаваны на дыялогу паэтэсы з яе плямёнікам Андрэем Лук’янавым, чэмпіёнам свету па дайвінгу 2009 года. У аснове пастаноўкі — фотаздымкі з сямейнага альбома, дзякуючы якім прысутныя змаглі пазнаёміцца з творчым шляхам паэтэсы. Сёлета падборка

вершаў выйшла ў вялікай двухтомнай анталогіі сучаснай рускамоўнай паэзіі Беларусі, а Саюз пісьменнікаў Беларусі намінаваў яе кнігу «Малюнак пад кніжнай вокладкай» на Нацыянальную літаратурную прэмію.

Пра плённую працу аб’яднання па інтарэсах «Журналістыка» і Вольгі Паўлючэнкі ў якасці педагога дадатковай адукацыі расказала яе вучанца Яўгенія Бачыла, студэнтка Беларускай дзяржаўнай акадэміі мастацтваў.

Завяршыла мерапрыемства Вольга Нікіценка, лаўрэат Нацыянальнай літаратурнай прэміі за найлепшы дэбют, якая прадэкламавала верш «Паэтэса».

Юлія ХАРЛАНОВА

115 гадоў таму быў заснаваны Магілёўскі літаратурна-музычна-драматычны гурток. Існаваў да 1914 г.

95 гадоў таму выйшаў у свет першы нумар навукова-папулярнага, краязнаўчага і метадычнага часопіса «Наш край». Выдаваўся да 1933 г.

90 гадоў таму была створана Беларуская студыя оперы і балета. У маі 1933 г. была рэарганізавана ў Дзяржаўны тэатр оперы і балета БССР. З 1996 г. Нацыянальны акадэмічны Вялікі тэатр оперы і балета Рэспублікі Беларусь.

31 кастрычніка — 115 гадоў з дня нараджэння Марка Карпачова (1905—1961), крытыка, літаратуразнаўца.

31 кастрычніка 90 гадоў спаўняецца Льву Гумілёўскаму, скульптару, народнаму мастаку Беларусі.

31 кастрычніка — 80 гадоў з дня нараджэння Валерыя Ярмоленкі (1940—2015), пісьменніка.

1 лістапада — 125 гадоў з дня нараджэння Уладзіміра Крыловіча (1895—1937), акцёра, аднаго з заснавальнікаў беларускага тэатра.

1 лістапада — 95 гадоў з дня нараджэння Клаўдзіі Каліны (Капелян, дзявочае Лукашэвіч) (1925—1994), празаіка.

1 лістапада 80-гадовы юбілей святкуе Валянцін Пакаташкін, жывапісец, заслужаны настаўнік БССР.

1 лістапада 40 гадоў таму быў створаны Гродзенскі абласны тэатр лялек.

2 лістапада — 150 гадоў з дня нараджэння Іосіфа Стаброўскага (1870—1968), археолага, краязнаўца.

2 лістапада — 90 гадоў з дня нараджэння Алеся Барскага (Аляксандра Баршчэўскага), паэта, перакладчыка, фалькларыста, грамадска-культурнага дзеяча.

2 лістапада 70-годдзе адзначае Міхаіл Кузьмін, літаратурны крытык.

2 лістапада 60 гадоў спаўняецца Аlesю Наварычу (сапр. Аляксандр Трушко), празаіку.

3 лістапада — 130 гадоў з дня нараджэння Канстанціна Пушкарэвіча (1890—1942), гісторыка літаратуры, перакладчыка, славіста-педагога.

5 лістапада — 100 гадоў з дня нараджэння Самуіла (Сямёна) Асновіча (1920—2005), скрыпача, канцэртмайстра, педагога.

5 лістапада 70-гадовы юбілей святкуе Аляксандр Валковіч, пісьменнік.

6 лістапада — 220 гадоў з дня нараджэння Леанарда Ходзькі (1800—1871),

беларускага і польскага выдаўца, гісторыка, публіцыста, бібліяграфа.

6 лістапада — 150 гадоў з дня нараджэння Якава Прохарава (1870—1942), кампазітара, музычнага этнографа, педагога.

Саюз пісьменнікаў Беларусі і Мінскае гарадское аддзяленне СПБ выказваюць шчырае спачуванне паэту Анатолю Аўруціну з прычыны напатакаўшага яго вялікага гора — смерці МАЦІ.

Брэсцкае абласное аддзяленне Саюза пісьменнікаў Беларусі глыбока смуткуе з прычыны смерці пісьменніка, журналіста Васіля Андрыянавіча ЛІТВІНЧУКА і выказвае шчырыя спачуванні родным і блізкім.

Калектыў Гродзенскага абласнога аддзялення Саюза пісьменнікаў Беларусі глыбока смуткуе з прычыны смерці вядомага беларускага пісьменніка з Беласточчыны Віктара Мікітавіча ШВЕДА і выказвае шчырыя спачуванні яго родным і блізкім.

«ЛіМ»-люстэрка

Спецыяльна распрацаваны камсплект формы для ФК «Віцебск» стане часткай калекцыі музея сучаснага мастацтва Van Abbemuseum (Нідэрланды), інфармуе БелТА. У пачатку кастрычніка футбольны клуб атрымаў новы камплект, які злучыў у сабе мастацтва і спорт. Падзею прымеркавалі да трох важных юбілейў 2020 года: 100-годдзя мастацкага аб’яднання УНОВІС, 60-годдзя «Віцебска» і 130-годдзя выдатнага мастака і архітэктара Эль Лісіцкага. Форма стала пераасэнсаваннем яго знакамітай работы «Кліна чырвонымі бі белых!». Унікальны праект распрацавалі Цэнтр беларуска-яўрэйскай культурнай спадчыны і кампанія «Нічога звычайнага». Ініцыятарам стварэння формы стаў гулец ФК «Віцебск» Данііл Чалаў. «Мы імкнёмся ствараць практы, якія ўсплёўляюць Беларусь і яе культурную спадчыну ва ўсім свеце, знаходзіць новыя формы прадстаўлення гэтай спадчыны, каб яна працягвала жыць, не застаючыся адно застылым помнікам. Прызнанне практаў, створаных на такім узроўні, — яшчэ адзін доказ прафесіяналізму і патэнцыялу, які ёсць у нашай краіне», — адзначыла заснавальнік Цэнтра беларуска-яўрэйскай культурнай спадчыны Мая Кацнельсон.

Літаратурная сустрэча, прысвечаная творчасці шатландскага паэта Роберта Бёрнса, адбылася ў Доме дружбы, паведамляе БелТА. Імпрэза, галоўнымі гасцямі на якой стала моладзь, праходзіла ў асноўным на англійскай мове. Школьнікі і студэнты былі не толькі ў глядзельнай зале, але і на сцэне — чыталі вершы вядомага паэта, расказвалі пра яго творчасць. Як адзначыла вядучая вечара адказны сакратар таварыства «Беларусь — Вялікабрытанія» Анастасія Чарняўская, творы Роберта Бёрнса займаюць асаблівае месца ў англійскай літаратуры XVIII стагоддзя.

Зборнік беларускай паэтэсы Тані Скарынкай «І ўсе пакідалі нажы» трапіў у шорт-ліст прэміі Андрэя Белага. У намінацыях «Паэзія», «Проза» і «Гуманітарныя даследаванні» ў фінал выйшлі па пяць аўтараў, паведамляецца на афіцыйным сайце прэміі. Шорт-лісты ў намінацыях «Літаратурныя практы і крытыка», «Пераклад», «За заслугі перад рускай літаратурай» не абвешчаюцца. Лаўрэаты прэміі Андрэя Белага будучы названы 1 снежня. Узнагароджанне пройдзе ў канцы снежня ў Санкт-Пецярбургу.

У Маскве прайшла цырымонія ўзнагароджання лаўрэатаў літаратурнай прэміі «Ясная Паляна» 2020 года, сярод якіх — пісьменнік з Беларусі Саша Філіпенка. Лаўрэатам у катэгорыі «Сучасная руская проза» стаў Яўген Чыжоў, аўтар рамана «Збіральнік раю» («АСТ: Рэдакцыя Алены Шубінай», 2019). У катэгорыі «Замежная літаратура» пераможцам прызнана Патрысія Данкер за раман «Джэймс Міранда Бары» («Сіндбад», 2020). Падзеяй года названа кніга Алега Паўлава «Адлік часу зваротны» («Время», 2020). Перамогу ў намінацыі «Выбар чытачоў» атрымаў ураджэнец Беларусі Саша Філіпенка за раман «Вяртанне ў Астрог» («Время», 2019). Прыз — магчымасць здзейсніць паездку ў Паўднёвую Карэю.

У вытворчасць запушчаны баёпик пра легенду бляза Бі Бі Кінга. Паводле партала film.ru, пра гэта стала вядома ад спадчыннікаў музыканта. Адзначаецца, што праект ніяк не звязаны з другой карцінай пра творцу, што знаходзіцца ў распрацоўцы, — «The Thrill Is On», якая расказа пра сяброўства Кінга з барабаншчыкам Майклам Занецісам. Ролю музыканта ў ім выканае Уэндэл Пірс. Цяпер прадзюсары афіцыйнага баёпіка займаюцца пошукам акцёра на галоўную ролю. Сярод іх ёсць кандыдатура Кенана Томпсана з фільма «Суботнім вечарам у прамым эфіры».

Цікавінкі ад Яўгеніі ШЫЦЬКІ

Літаратурным ініцыятывам быць нават ва ўмовах covid 19

VII Міжнародны кангрэс «Бібліятэка як феномен культуры. Краязнаўства і краізнаўства ў захаванні культурнага шматалічча», праведзены ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі напрыканцы кастрычніка, стаў адной з выразных сёлетніх падзей і ў бібліятэчнай справе, і ўвогуле ў культурна-асветніцкім жыцці краіны. У шырокай праграме прадстаўнічага кнігазнаўчага форуму асобна вылучаецца Міжнародны круглы стол пісьменнікаў і літаратуразнаўцаў «Мастацкая літаратура як шлях адзін да аднаго».

У круглым сталае удзельнічалі прадстаўнікі 11 краін. У асноўным — з краін былога Савецкага Саюза: Казахстан, Літва, Малдова, Узбекістан, Расійская Федэрацыя... І гэта зразумела: якраз расіянам і казахам, узбекам і літоўцам, прадстаўнікам тых народаў, у якіх некалі была агульная супольнасць, ёсць што абмяркоўваць, у іх ёсць і гістарычная, калі хочаце, генетычная памяць у дачыненні да колішніх творчых ініцыятыў, што некалі аб'ядноўвалі, дазвалялі разам ісці да стварэння ідэалаў гуманізму, да ўзвышэння прырытэстаў маральнасці, духоўнасці. Час, несумненна, накладвае свае карэкціроўкі — і з пункту гледжання сутнасных падыходаў, і ў плане геапалітычным. Але гэта не перашкодзіла ўдзельнікам круглага стала прапанаваць да рэалізацыі цэлы шэраг ініцыятыў. Пісьменніца з Узбекістана Рысалат Хайдарав пацвердзіла, што варта надаць большую ўвагу справе мастацкага перакладу. І пэўныя крокі да гэтага непасрэдна ва Узбекістане робяцца. Сама Рысалат Хайдарав шмат часу аддае перакладу беларускай літаратуры на ўзбекскую мову. Дзякуючы яе памкненням ва Узбекістане ў апошнія два-тры гады адкрылі імёны некаторых сучасных беларускіх паэтаў і празаікаў. Але пісьменніца заклікала да стварэння сістэмных падыходаў, да пошуку тых фарматаў, якія б дазволілі выбіраць

напрацоўкі, што здзейснены нашымі нацыянальнымі сістэмамі адукацыі. У Беларусі, напрыклад, вучыцца досыць шмат студэнтаў з Узбекістана. Чаму б не звярнуць увагу на тых, хто набывае прафесію на гуманітарных факультэтах ВНУ? Магчыма, для кагосьці якраз беларуская літаратура стане прадметам цікаўнасці на ўсё жыццё. Ведаю, на факультэце журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта ёсць спецыяльнасць «Літаратурная работа. Творчасць». Чаму б не скласці частку праграмы гэтай спецыяльнасці з разлікам на мастацкі пераклад? Упэўнена, што такі кірунак быў бы запатрабаваны не толькі Узбекістанам, але і Казахстанам, Азербайджанам, іншымі краінамі». З прапановамі спадарыні Рысалат Хайдаравай нельга не пагадзіцца. Але відавочна, што да жыцця, да рэалізацыі іх можна падвесці толькі супольнымі намаганнямі — і Саюза пісьменнікаў Беларусі ў тым ліку.

Важны складнік міжнародных сувязей нацыянальнай літаратуры — стасункі з суседзямі. У нашым, беларускім, выпадку, — з Расіяй, Польшчай, Літвой, Латвіяй, Украінай. Глеб Кудрашоў з Украіны — часты госць у Беларусі. Дацэнт Палтаўскага нацыянальнага педагагічнага ўніверсітэта імя У. Г. Караленкі, ён удзельнічаў і ў Дні беларускага пісьменства ў Слоніме, і ў нядаўняй міжнароднай навукова-практычнай

дошак, пасадка паркаў дружбы, выданне перакладных кніг і іншыя добрыя справы. Дарэчы, сам Глеб з'яўляецца аўтарам кнігі пра мемарыялізацыю жыцця і творчасці Тараса Шаўчэнкі ў Беларусі. Зараз рыхтуецца выданне яе ў перакладзе на беларускую мову. Праект павінен здзейсніцца ў Выдавецкім доме «Звязда». Палтаўскі даследчык, культуралаг прапанаваў, не чакаючы завяршэння пандэміі, не губляць час і наладзіць правядзенне Дзён нацыянальных літаратур у фармаце анлайн-трансляцыі.

Літаральна ўсе далёкія і блізкія спікеры адгукнуліся на словы Г. Кудрашова. Прапанова ўкраінскага ўдзельніка круглага стала выклікала гарачае абмеркаванне. Як гэта зрабіць? Якія мерыпрыемствы найперш правесці? Каго далучыць да прадстаўлення нацыянальных літаратур у іншых краінах?.. Гэтыя і іншыя пытанні абудзілі пошук ініцыятыў. І ўжо, напрыклад, па завяршэнні круглага стала казахстанскія калегі, а таксама літаратары з розных расійскіх рэгіёнаў выслалі Нацыянальнай бібліятэцы і Выдавецкаму дому «Звязда», які быў сярод арганізатараў гэтай дыскусійнай інтэрнэт-пляцоўкі, нямала важкіх, актуальных прапаноў. Святлана Ананьева з Алматы, напрыклад, лічыць вартым зрабіць анталогію беларускай паэзіі на казахскай мове. Народны паэт Чувашы Валеры Тургай знаходзіцца пад уражаннем таго, што ў Беларусі ў серыі «Сябрына: паэзія народаў Расіі» выйшлі ўжо дзве кнігі чувашскай паэзіі ў перакладзе на беларускую мову — зборнік яго, Валеры Тургай, вершаў, а таксама кнігі Мішы Сеспеля. Зараз перакладзена і рыхтуецца да друку ў Выдавецкім доме «Звязда» кніга паэзіі Юрыя Семендэра. Ён якраз у свой час і ўдзельнічаў у Днях чувашскай літаратуры ў Беларусі. Відаць, і зараз, як толькі кніга пабачыць свет, Юрый Семендэр гатовы прыехаць у Беларусь. Дырэктар Выдавецкага дома «Марыйскае кніжнае выдавецтва» празаік і перакладчык Юрый Салаўёў знаходзіцца ў шпіталі, таму не змог прыняць удзел у круглым сталае віртуальна. Затое ён напісаў пра вопыт часопіса «Очыл» («Наперад») у выданні перакладаў беларускай паэзіі і прозы ў перакладах на марыйскую мову ў іх рэспубліканскай перыёдыцы.

Сённяшнія стасункі беларускай літаратуры з нацыянальнымі літаратурамі Расіі і ёсць грунт для развіцця тэмы правядзення Дзён нацыянальных літаратур у Беларусі... І, вядома, такія Дні татарскай літаратуры ў Беларусі, а таксама — чувашскай, марыйскай, чачэнскай альбо Дні казахскай літаратуры ці Дні ўзбекскай літаратуры ў Беларусі не могуць не атрымацца. У нашых краін ёсць агульная гісторыя літаратурных стасункаў, ідзе працяг літаратурных сувязей, выходзяць новыя перакладныя кнігі. Нават зазірнуўшы ў гістарычныя мастацкія вопыт папярэднікаў, можна вылучыць шмат вартых ініцыятыў. Пра гэта гаварыў на круглым сталае лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Рэспублікі Беларусь, паэт і перакладчык Мікола Мятліцкі. Ён згадаў тое, што некалі ў «Мастацкай літаратуры» працавалі дзве асобныя рэдакцыі, якія займаліся выданнем перакладных кніг. Выходзілі альманахі «Далягляды», «Братэрства» з перакладамі твораў пісьменнікаў літаральна ўсяго свету. Знайшлося на іх старонках месца вершам, апаўданаў твораў з краін Азіі, Афрыкі, Лацінскай Амерыкі... На шчасце, і ў 2019 і 2020 гадах, пасля доўгага перапынку, быў ажыццёўлены выпуск альманаха «Далягляды».

Напэўна, варта было б звярнуць увагу і на юбілей класікаў нацыянальных літаратур. Якраз гэтыя даты маглі б справакаваць і выступленні ў друку

літаратуразнаўцаў, гісторыкаў літаратуры. Зазірнуўшы ў энцыклапедыю «Янка Купала» альбо ў біябібліяграфічны слоўнік «Беларускія пісьменнікі», можна пабачыць, як актыўна адзначыліся ў іншых рэспубліках на старонках перыёдыкі юбілей Янкі Купалы, Якуба Коласа, іншых класікаў беларускай літаратуры. Восі і зараз, напрыклад, дзякуючы сябрам беларускай літаратуры, не застаўся незаўважаным ў розных краінах юбілей класіка беларускай літаратуры Уладзіміра Караткевіча. У перыядычных выданнях Азербайджана, Казахстана, розных рэгіёнаў Расіі з'явіліся пераклады яго твораў на іншыя мовы. Дзякуючы намаганням доктара філалагічных навук Флары Наджы

На сувязі — Глеб Кудрашоў.

ў Баку рыхтуецца да выдання кніга У. Караткевіча на азербайджанскай мове. А адзін з мадэратараў мінскага круглага стала намеснік генеральнага дырэктара Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі Алесь Суша выклаў прапанову ў прырэдадзены 90-годдзя з дня нараджэння класіка правесці міжнародны круглы стол — і таксама як анлайн-трансляцыю! — «Уладзімір Караткевіч і ўвесь свет».

Магчымай падаецца і рэалізацыя іншых ініцыятыў. Дні нацыянальных літаратур нагадалі б і пра адрасы ваеннай, гераічнай памяці. У Беларусі ў розныя часіны жылі, працавалі, ваявалі і паэты, празаікі Расіі, Казахстана, Азербайджана, Узбекістана, Туркменістана... Пад Лоевам загінуў у Вялікую Айчынную вайну ўзбекскі паэт Султан Джур. На беларускай зямлі знайшлі свой апошні прытулак удмурцкі пісьменнік Піліп Кедрэў, грузінскі паэт Мірза Гелавані... На Беларусі партызанілі пісьменнікі — казах Адзіл Шарыпаў, татарын Закі Нуры, калмык Міхаіл Хонінаў, рускі празаік, паэт Усевалад Саблін, які кнігу вершаў («Мсціўцы») выдаў у партызанскім лесе пад Рудзенскам... Беларусь вызвалілі ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў туркменскія пісьменнікі Чары Ашыраў, Анакулі Мамедкуліеў, Рухі Аліеў, рускія паэты, празаікі Аляксандр Твардоўскі, Міхаіл Матусоўскі, Морыс Слабадскі, іншыя мастакі слова.

З ідэямі наладжвання прэзентацый беларускіх кніг у Расіі, на пляцоўках для студэнцкай моладзі выступіла намеснік дэкана гістарычнага факультэта Маскоўскага дзяржаўнага ўніверсітэта кандыдат гістарычных навук Аксана Солапава. І ўвогуле, пра тое, што творчая моладзь павінна быць быць у эпіцэнтры літаратурнай дыпламатыі, гаварылі і беларускія ўдзельнікі круглага стала — паэты Алесь Бадак, Мікола Мятліцкі, перакладчык Аляксей Чарота, дырэктар — галоўны рэдактар Выдавецкага дома «Звязда» Аляксандр Карлюкевіч і пісьменнікі, літаратуразнаўцы іншых краін — Мікалай Русу з Малдовы, кандыдат філалагічных навук Святлана Ананьева з Казахстана, паэт Закі Алібаеў з Башкартастана...

Мікола БЕРЛЕЖ
Фота Кастуся ДРОБАВА

Падчас пасяджэння круглага стала.

для перакладу найлепшае з нацыянальных літаратур. І гэта, несумненна, патрабуе кансалідацыі перакладчыкаў на прасторах СНД, правядзення міжнародных семінараў, супольных творчых і адукацыйных намаганняў — з разлікам на вывучэнне перакладчыкамі моў іншых народаў. «Важна перакладаць з арыгінала, — адзначыла Р. Хайдарав. — У такім выпадку пісьменніцкія арганізацыі павінны дапамагчы ВНУ сваіх краін, міністэрствам адукацыі ўключыцца ў абмен студэнтамі дзеля гэтай справы, у стварэнне спецыяльнасці кшталту наступнага вымярэння «Творчая работа. Мастацкі пераклад». На памяці ў многіх — падобныя захады, якія некалі рэалізоўваў Літаратурны інстытут імя М. Горкага ў Маскве. Магчыма, сёння варта было б выкарыстаць і тыя

канферэнцыі па выдавецкай справе на факультэце журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. Дарэчы, падобная канферэнцыя будзе праведзена ў Маскве, пра гэта літаральна ў час падрыхтоўкі артыкула ўдалося даведацца ад дэкана факультэта журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта кандыдата філалагічных навук Вольгі Самусевіч. Спадар Глеб Кудрашоў нагадаў пра Дні беларускай літаратуры ва Украіне і Дні ўкраінскай літаратуры ў Беларусі ў 1975 і 1976 гадах, калі мастацкае слова правіла бал у Кіеве, Мінску, іншых гарадах Украіны і Беларусі. Менавіта такія творчыя акцыі спрыялі ўмацаванню пазіцый інтэрнацыянальнага выхавання грамадства, дружбе і літаратур, і народаў. Як вынік такіх дзён — усталяванне помнікаў, мемарыяльных

І музей вокнамі глядзіць на свет...

Духоўныя скарбы, што стварылі нашы славетныя продкі, над чым і цяпер працуюць сучаснікі ў літаратуры і мастацтве, назапашваюцца, не гінуць. Яны могуць праляжаць незапатрабаванымі і сто гадоў, а потым хтосьці знойдзе — і пачнецца сапраўднае жыццё, перакананы дырэктар Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры Міхаіл Рыбакоў. Як у санеце Максіма Багдановіча «Паміж пясчоў Егіпецкай зямлі...», так і тут, у культуры: для «зярнятак», якія ляжаць, трэба знайсці глебу, паліць, і калі людзі іх дагледзяць, яны прарастануць і пачнуць буць! А мы згадаем, што гэта «ніва» і ёсць наша духоўная спадчына. Галоўная ідэя і задача музея — данесці да кожнага павагу: да сябе, да ўсяго беларускага народа, упэўнены дырэктар музея, які выказаў свае думкі, спадзеі і планы падчас гутаркі з карэспандэнтам «ЛіМа».

Фота Кастуся Дробіва.

Міхаіл Рыбакоў.

— Міхаіл Леанідавіч, амаль два гады таму вы прыйшлі на пасаду дырэктара Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры з упэўненасцю, што ўстанова павінна стаць пляцоўкай для розных культурных праектаў. Ці змянілася ваша бачанне музея сёння?

— Як быў перакананы тады, так лічу і цяпер: музей — гэта не шафа. Ён павінен быць месцам, куды хочацца прыходзіць не толькі на нешта паглядзець, але і цэнтрам, дзе цікава жыць, атрымліваць новую інфармацыю і — далучацца! Мы зрабілі музейнае жыццё адкрытым. Мы зацікаўлены ў тым, каб як мага больш людзей ведалі, што ў нас адбываецца, і самі прыходзілі, становіліся ўдзельнікамі. Цяпер музей гісторыі беларускай літаратуры ўсё больш на слыху, мы прысутнічаем на тэлебачанні, радыё, у сацыяльных сетках, сталі папулярнай літаратурнай пляцоўкай, ці, як раней казалі, «салонам», дзе можна сустрэцца з аднадумцамі.

— Штотыдзень у вас адбываюцца прэзентацыі кніг, фотаэкспазіцый, карцінных выставак. Жыццё вакол установы забруіла! Як удалося зрабіць яго такім насычаным?

— Змянілі падыход да працы і фармат імпрэз. Кожны праект імкнёмся скіраваць у перспектыву, каб ён жыў і развіваўся. Раней выстаўка адкрывалася, яе наведвалі на працягу некагорага часу, а потым яна закрывалася — і ўсё. Цяпер у нас выстаўка — гэта жыццё. Яна не «вісіць», а «працуе».

Напрыклад, на пачатку года прэзентавалі экспазіцыю, прысвечаную Бібліі Васіля Кораня. Падзея пачалася з таго, што правялі круглы стол па тэме. Навукоўцы, даследчыкі, музейшчыкі, бібліятэкары, тэолагі выступілі з дакладамі, прысвечанымі дзейнасці Васіля Кораня. Па тых матэрыялах мы ўжо выдалі кнігу. Яна цікавая і з навуковага, і з пазнавальнага бакоў. Тыя, хто выступаў падчас круглага стала, праводзілі экскурсіі па выстаўцы: кожны распавядаў нешта цікавае па сваім кірунку. Гэта была падзея, якой людзі жылі.

Адпаведны досвед скарысталі і пры арганізацыі наступных выставак. Так было з праектам, прысвечаным стагоддзю «Маладняка» — «На хвалі часу, у плыні жыцця». На адкрыцці выставак навукоўцы і даследчыкі чыталі лекцыі. Паслухаць іх можна было не толькі наведвальнікам — лекцыі праводзіліся і ў анлайн-рэжыме. Відэа з прэзентацый назапашваюцца на канале *YouTube*, і кожны можа зайсці, калі зручна, і атрымаць інфармацыю. Лекцыі «працуюць» самастойна: імі карыстаюцца і школьнікі, і студэнты, і замежнікі, пры напісанні работ пачалі даваць спасылкі на матэрыялы навукоўцы і даследчыкі.

Некаторыя ідэі нам падказваюць тыя, хто прыходзіць паслухаць экскурсіі. Так, не раз даводзілася чуць ад настаўнікаў: маўляў, раней у кожным класе былі партрэты вядомых пісьменнікаў, матэматыкаў, фізікаў, а цяпер такога ў школах няма. Мы загарэліся ідэяй зрабіць праект «Беларускія народныя пісьменнікі» — размясцілі выстаўку ў вокнах музея. І цяпер кожны, хто едзе міма, можа заўважыць: з другога паверхна на іх глядзяць усё народныя пісьменнікі! Атрымалася, што не толькі ты можаш прыйсці ў музей на нешта паглядзець, але і музей вокнамі глядзіць

на цябе, на навакольны свет! Калі зразумелі, што гэта спрацоўвае, правялі акцыю «Чытаем народных пісьменнікаў»: штодзень зачытваўся і выкладаўся ў сеціва нейкі ўрывак з твора. Пасля пачалі гэта ж прэзентаваць і часовыя выстаўкі: робім здымкі і паказваем іх у вокнах. Той, хто праходзіць міма, можа пабачыць не толькі афішу, але і пэўныя фрагменты з таго, што ёсць у музеі. Часам даводзілася назіраць, як людзі спыняюцца, глядзяць на вокны, а потым... заходзяць!

На працягу пэўнага часу на экспазіцыях музея мы рабілі запісы песень Рамана Арлова, прысвечаных нашым славетным асобам і мясцінам. У яго ўжо на працоўка на цэлы мюзікл! Ён спяваў у Музеі беларускага кнігадрукавання ў Полацку песні з будучага мюзікла — прэм'ера адбылася пры падтрымцы нашага музея. На імпрэзе было прэзентавана тое духоўнае, з чаго складаецца літаратура: так, чалавек прасякнуўся веліччу мінулага, натхніўся, напісаў твор, выканаў яго — твор атрымаў жыццё! Назапасіліся творы — матэрыял для мюзікла! Так і ствараецца літаратура: у жывым часе, на працягу нават невялікага яго адрэзка.

Пасля доўгага рамонтна пачаў працаваць наш філіял «Беларуская хатка». Як вядома, стагоддзе таму ў ёй збіраліся знаныя асобы, дзеячы літаратуры і мастацтва. Мы вырашылі стварыць у парку вакол домакі сцяжынку пісьменнікаў, а ўздоўж яе паставілі «пісьменніцкія» лаўкі. Кожная з іх прысвечана аднаму з пісьменнікаў, якія калісьці былі ў гэтым месцы: Змітраку Бядулю, Максіму Багдановічу, Зосьцы Верас. Калі сядзеаш на імянную лаўку, адразу ўзнікае пытанне: а хто такі, да прыкладу, Змітрок Бядуля? Хочацца знайсці пра яго нешта цікавае...

Нядаўна нам пры падтрымцы Пасольства Беларусі ў Польшчы былі перададзены копіі нот Гедыміна Радкевіча — цяпер яны ў музеі. Гэта беларускі кампазітар з вядомага літвінскага роду, які падкрэсліваў: «Я — літвін!» Ён быў стацкім саветнікам у Расійскай імперыі, адной з найбагацейшых асоб Віленшчыны, пісаў музыку, якая, на думку некаторых піяністаў, была не горшая, а дзесьці можа і лепшая, чым творы Манюшкі і Агінскага! А мы пра гэта нічога не ведалі...

Акрамя таго, у нас прайшлі ўжо дзве канферэнцыі школьнікаў «Беларусь, ты збудаваная з беларускіх слоў!». Калі летась нам хапіла для правядзення мерапрыемства і адной залы, то сёлета працавалі ўжо дзве залы з ранняга вечара: выступоўцаў прыйшло шмат, іх даклады — пра пісьменнікаў, пра літаратурныя творы, пра сучасныя погляды на культуру, пра гістарычныя мясціны — былі на высокім узроўні.

Вучнёўскі форум музея звярнуў на сябе ўвагу такіх устаноў, як Камітэт па адукацыі Мінскага гарадскога выканаўчага камітэта; Мінскай дзяржаўнай турыстыка-экалагічнай цэнтр дзяцінства і моладзі; Інстытут літаратуразнаўства імя Янкі Купалы і Інстытут мовазнаўства імя Якуба Коласа — філіялы Дзяржаўнай навукавай установы «Цэнтр даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры» Нацыянальнай акадэміі навук Беларусі; грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў Беларусі»; Фонд беларускай культуры ды іншых. Абмяркоўваем адкрыццё рубрыкі ў «Краязнаўчай газеце» для публікацыі найлепшых дакладаў нашых удзельнікаў.

— Акрамя пералічаных, партнёрамі музея ў многіх праектах выступаюць Нацыянальная бібліятэка Беларусі, Беларускі

дзяржаўны архіў-музей літаратуры і мастацтва, Выдавецкі дом «Звязда», Нацыянальны гістарычны музей ды іншыя ўстановы...

— Так, працуем з рознымі партнёрамі, а нядаўна атрымалі досвед незвычайнага супрацоўніцтва: заручыліся падтрымкай «БелгіпсЭКА» — арганізацыі, якая займаецца зборам і перапрацоўкай макулатуры. Высветлілася, што кнігі, якія трапляюць да іх, не перапрацоўваюць, а складаюць у шафы — мы рэгулярна ўсё праглядаем і выбіраем беларускія выданні. У кожным філіяле арганізавалі букросінг. Калі нас наведваюць суайчыннікі з замежжа, з гэтых збораў мы ў падарунак ім фарміруем бібліятэчкі. Літаратуру ўжо атрымалі беларусы ў Польшчы, Літве, Латвіі, Іспаніі, Італіі, Расіі, цяпер рыхтуем падборкі ва Украіну і Ірданію.

— Сярод сябраў музея даволі шмат беларусаў замежжа. Да праектаў музея яны далучаюцца дзякуючы таму, што актывізавалася праца з наведвальнікамі праз сеціва?

— Канал на *YouTube* у нас быў і раней, але амаль не працаваў. А падчас праекта «Чытаем класіку разам», прысвечанага 90-годдзю з дня нараджэння Уладзіміра Караткевіча, пры падтрымцы Міністэрства культуры і Белтэлерадыёкампаніі давалася яго актывізаваць: цягам двух тыдняў у музей прыходзілі школьнікі, студэнты, міністры, дыпламаты, артысты, дэпутаты і чыталі свой улюбёны ўрывак з твора. Гэта выклікала вялікую цікавасць і ў краіне, і па-за яе межамі. Выкладвалі ў сеціва запісаныя на экспазіцыі відэа. Дарэчы, высветлілася, што і чыноўнікі, і артысты добра валодаюць мовай! Многія прыходзілі са сваімі кніжкамі. Гэта пацвярджае: наша пісьменства цікавае, ёсць пісьменнікі, якімі захапляюцца!..

Працаваць з наведвальнікамі праз сеціва — новы від дзейнасці. Пандэмія вымусіла пайсці ў інтэрнэт, і гэта дадало нам віртуальнай аўдыторыі, бо далучыліся тыя, хто ніколі сюды не прыехаў бы: нашы суайчыннікі ў ЗША, Аўстраліі, Вялікабрытаніі ды іншых краінах. Яны ж зацікавіліся музеем праз інтэрнэт, а нас гэта натхніла і надалей рабіць віртуальныя праекты: і лекцыі, і агляды, і ролікі!

— Гэта, у сваю чаргу, можа развіцца ў нешта больш маштабнае?

— Сапраўды! Сёлета мы здымалі дакументальны фільм, прысвечаны Васілю Быкаву. У філіяле «Музей-дача Васіля Быкава» працуе Ірына Князева, а яна якраз жонка кінарэжысёра Мікалая Князева, які ў свой час здымаў фільм «Пайсці і не вярнуцца» па творах Быкава. Ірына Князева з мужам ездзілі да розных людзей, якія ведалі Быкава, бралі ў іх інтэрв'ю і здымалі. Рабілі ролікі пра Быкава-аўтааматара! Мала хто ведае, што пісьменнік шмат увагі надаваў сваім аўтамабілям. Цяпер усё гэта можна паглядзець на нашым канале. Акрамя *YouTube*, актыўна выкарыстоўваем сайт, дзе ёсць старонкі ўсіх нашых філіялаў, а кожны філіял мае свае старонкі ў сацыяльных сетках. Змяшчаем інфармацыю пра жыццё ў нашых філіялах — людзі ўжо звыклі, што там рэгулярна распавядаецца і пра экспанаты, і пра падзеі.

Акрамя выставачнай дзейнасці пачалі развіваць і сувязь са сродкамі масавай інфармацыі. Частымі гасцямі на нашых мерапрыемствах сталі радыё, тэлебачанне — гэта сведчыць аб цікавасці да нашых праектаў.

— На тое, каб пашырыць адкрытасць музейнай тэрыторыі, каб прыцягнуць да супрацы яшчэ больш людзей, і накіраваны праект супрацоўніцтва Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры са штотыднёвікам «ЛіМ»?

— Так, гэта наступны крок. Калі мы пабачылі, што назапасілася шмат цікавых звестак, што да нас павышаецца ўвага, вырашылі, як добрыя партнёры, зрабіць з «ЛіМам» доўгатэрміновы праект. Раз на месяц на працягу года плануем распавядаць пра кожны з нашых філіялаў — акрамя цэнтральнага музея, іх дзевяць. Будзе падрабязна асвятляцца работа ўстаноў, яе знаходкі, падзеі, навіны, водгукі пра музей. Па выніках года, магчыма, выйдзем і на праект кнігі пра нашы літаратурныя музеі, бо кожная старонка аповедаў, кожны новы праект — гэта старт для наступнага.

Гутарыла Яна БУДОВІЧ

Чытачоў «ЛіМа» чакаюць экскурсіі ў кожны з філіялаў Дзяржаўнага музея гісторыі беларускай літаратуры, а пакуль прапануем самастойна здзейсніць віртуальнае падарожжа, ўзброіўшыся смартфонам.

Літаратурны музей
Максіма Багдановіча

Літаратурны музей
Петруся Броўкі

Музей-дача
Васіля Быкава

Музей-сядзіба
Міцкевічаў «Завоссе»

Музей-сядзіба
Францішка Багушэвіча
«Кушыяны»

Беларуская хатка

Фальварак
Ракуцічычына

Хата-музей
Петруся Броўкі

Літаратурны музей
Кузьмы Чорнага

«Нізка лістоты з недапісанай восені»

Падборкай вершаў Міколы Маляўкі пад назвай «У лепшы час» пачынаецца кастрычніцкае «Полымя». Матывы гуманізму, добра, перасэнсаванне сябе ў прыналежнасці да сваёй зямлі і праз гэта — сусвету ў цэлым — галоўнае ў паэзіі Міколы Маляўкі. Праз вобразнасць (традыцыйную, але ў высокамастацкім выкананні) яго творы нясуць святло і пэўную надзею для чалавека, вяртаюць тое найлепшае, што ёсць у душы кожнага — магчыма, пад напластаннем будзённасці і шматлікіх турбот, але, тым не менш, здольнае ў самы складаны, «лепшы час» выбліснуць жыватворнай зорчайкай:

*Месячная ноч — і конь пасецца.
Як чужы, адзін.
Стомлены, прыйшоў да нас, здаецца,
Ён адтуль, з былін.*

*Ружавее небасхіл на ўсходзе.
Ціхі свет, як храм.
Не ўяўляю, у якім стагоддзі
Я, паўночнік, сам...*

*<...> Месячная ноч — і конь пасецца.
Свой ён, не чужы.
Сэрца б'ецца не ў грудзях, здаецца,
А ў майёй душы.*

Неверагодна ўніверсальнай, напоўненай шматлікімі сэнсамі, кожны з якіх выглядае з-пад покрыва папярэдняга альбо, нібы меншая матрошка, хаваецца ў большай, падаецца нізка вершаў Ганны Комар «Няісныя іерогліфы». Вобразнасць гэтай паэтыкі прараствае праз усё, што яе акаляе, набывае рысы ірэальнасці, сюррэалістычнасці, тагасветнай містыкі: складана паглыбляцца ў яе, каб раптоўна вочы ў вочы не сутыкнуцца з «пачварынкамі», зарытымі на дне ўласнай падсвядомасці, і яшчэ больш складана «выплыць», дастаўшы ўяўнага дна: магчыма, яно не захоча адпусціць...

*нізка лістоты
з недапісанай восені
авбілася вакол ствала майёй шыі
клякоча і чмякае
пад нагамі
грыбнымі шапачкамі —
ўспаміны
болем зноў набрыняў мох*

Пэўнай процівагай ужо згаданым аўтарам выступае Генрых Тарасевіч з падборкай вершаў «Спазнаць сябе»: ані тут няяснасцей,

ані патаемных алюзій, ані падвойных сэнсаў. Усё проста і зразумела ў паэзіі Г. Тарасевіча: у сэнсе наяўнасці патрэбнай кожнаму ў пэўны час парады яе таксама можна разглядаць як спробу ўніверсальнасці.

*...І таму на белым свеце
Проста трэба*

*годна жыцця
І на стомленай планеце
Зла нікому не чыніць.*

*Дык парадуюся шчыра
Поспехам,
што сёння ёсць...*

*Хай гучыць у сэрцы ліра
І ўзбуджае веселосць!*

— заклікае аўтар, і падобна на тое, што аспрэчваюць ці дыскусіраваць і ўдакладняць ісціну тут няма ні нагоды, ні патрэбы, ні, галоўнае, сэнсу.

Дарма што герой Людмілы Рублеўскай ужо стары і шмат хто ў яго ўзросце пачуваўся б нямоглым, але толькі не ён: апошняя старонка заключнай часткі прыгодніцкага і фантазмагарычнага рамана «Авантуры Вырвіча, Лёдніка і Чорнай Меланхолі» перагорнута (здавалася б, Бутрыму можна спакойна праляжаць на печы рэшту дзён), але ў летапісе гэтай прагнай да жыцця, упартай невынішчальнай, як дзьмухавец на агародзе, асобы пачынаецца... новы этап! «...Усё адно трэба было жыць, як жылі будучыя яблыкі ў абляцельных кветках, кнігі ў спісаных, скрэмазанных аркушах рукапісаў, як жыў Беларусь у скамечаных, выпакутаваных лёсах сваіх дзяцей», — гэтае перакананне — той нязломны ўнутраны стрыжань, які «трымае» Лёдніка ад пачатку яго эпапеі. А завяршэнне эпапеі не прадбачыцца, бо ў вобразе галоўнага героя — увесь беларусы народ.

Апавяданні Дар'і Давыдзенкі, пераствораныя з рускай мовы па-беларуску Арынай Гардзей, уражваюць. Першае з іх, «Мая каралева», падаецца алегарычнай казкай, другое — «Саня» — фантазмагарыяй з элементамі хорару (і, дарэчы, магло б паслужыць для стварэння адпаведнага кінасцэнарыя). Незашмальцаваныя думкі і разважанні, яркія карцінкі, створаныя маладой пісьменніцай, — вось што крапае найперш.

Твор пад назвай «Прамовы Вафтрудніра», пераствораны са старажытнаісландскай мовы Яўгенам Папакулем, у рубрыцы «Галасы свету» знаёміць са светам скандынаўскай міфалогіі. Аснова сюжэта твора — саборніцтва ў мудрасці паміж Одзінам і турсам Вафтруднірам.

Тадора ШПІЛЬКА

У празе вечнага мая

Урыўкам пад назвай «Кастрычнік» з паэмы «Календар» («Месяцеслов») Ізяслава Катлярова пачынаецца новы нумар «Нёмана» — чытач атрымае асалоду ад задумлівых восеніскіх напеваў. Між тым у творы няма шматлікіх апісанняў, звыклых эпітэтаў і метафар, слоў з выразнай эмацыянальнай афарбоўкай, уласцівых прысвечаным пэўнай пары года вершам. Перагортваючы календар, Ізяслаў Катляроў пералічвае імёны святых і звязаныя з імі памяtnыя даты, але не забывае і пра постаць лірычнага героя, які час ад часу выказвае свае думкі і штосьці каменціруе. Нярэдка яго пасылы даволі складана дэкадзіраваць у дадзеным паэтычным тэксце:

*«На Евлампія рога месяца
кажут на ту сторону,
откуда быть ветрам...» —
прочту и снова соглашусь,
хоть для сомнений лишь гождусь.
Живу потерю в потерю
и верю в то, чему не верю.*

Ці:

*«Параскева Пятница
страстям Христа причастница...»
Сергий, Яков и Фома,
что-то вновь от Ерофея...
В жизни только жизнь сама,
а живу я, не умея.
Сам ропщу иль все мы ропщем?
Жить своим или всеобщим?
Пристыдит месяцеслов, —
прячу отклик или зов?*

У процівагу папярэдняму твору — вянок санетаў Міколы Шабовіча «Пакуль світае неба цішынёй...» у перакладзе з беларускай мовы Глеба Пудава. Як і заўсёды, аўтар апявае сваю музу — жанчыну, якая гэтым разам паўстае ва ўспамінах як школьніца-дзяўчо. «И пусть снежинки в волосах искрятся, // Грез молодых не будем мы стесняться — // Они как будто животворный сок», — прамаўляе лірычны герой, звяртаючыся да каханай юнацтва, запэўніваючы, што і зараз яна: а) прыгожая; б) маладая; с) яе погляд вельмі спакуслівы. Відавочна, яго абсалютна не цікавіць «яна сённяшняя» (ды і вобраз яе маладой падаецца даволі абстрактна) — думкамі паэт

у мінулым, у празе вечнага мая, які можа прынесці з сабой жанчына. Што наўзамен аддасць мужчына, невядома.

Завяршае паэтычную частку «Асенні калейдаскоп», у якім прадстаўлены вершы Яўгені Барысёна і Лёлі Багданоў. У сучаснай стэрэатыпнасці вобразнай палітры падборкі найбольш удалым падаецца верш «Хто ведае» («Как знать») Яўгені Барысёна, дзе аўтар у немудрагелістых выразках імкнецца асэнсаваць свет і сваё месца ў ім, схопіць момант і зафіксаваць сябе ў гэты прамежак часу.

Складзеная з мініячур аповесць Алеся Камароўскага «Заварожаны мяч» (пераклад з беларускай зрабіла Крысціна Барысенка) — адмысловае прысвячэнне беларускаму футболу, што ў цэлым нечакана для сучаснай айчынай літаратуры. Твор можа прыйсціся да спадабы аматарам гэтага віду спорту, але раўнадушнага да ўсялякага тыпу спаборніцтваў чытача не зацікавяць нават рамантычныя атрыбуты апавядання кшталту хвалючага гулу трыбун ці чулівай гісторыі пра трэнера. Тым больш што ў сюжэтным ды ідэйным плане аповесць даволі звычайная. Нетрывіяльнай яе робяць шматлікія адступленні, адно з якіх — пра чэрвеньскую наваліцу і дуб: як метафара жыцця і смерці.

Даволі змястоўныя ўспаміны Мікалая Чаркашына пра малую радзіму пад назвай «Гайда ў Сморгонь!». Гэта падрабязныя замалёўкі, дзе распаўсюджана пра агульную гісторыю горада і асабістую гісторыю чалавека, якому давалося жыць тут некалькі гадоў. Апісваючы шматлікія асаблівасці дзяцінства ў Сморгоні, аўтар засяроджвае ўвагу чытача на галоўным: «Школа і вуліца. Ды хіба магла канкурыраваць жаласная правінцыйная, з аблезлымі чучаламі птушак і пыльным глобусам школа з вялікай акадэміяй Вуліцы, Горада, Ракі, Лесу... Сапраўднае пазнанне жыцця пачыналася адразу ж, ледзь звінеў апошні званок». Твор, цікавай часткай якога стала параўнанне сучаснага горада з вобразам ва ўяўленні, — чулівы зварот да мінулага, калі дрэвы былі вялікімі... Ці не кожнаму, незалежна ад падзей, непарыўна звязаных з дзяцінствам, час ад часу хочацца вярнуцца туды, да ранняй вясны, калі нават да мая яшчэ далёка?

Яўгенія ШЫЦЬКА

Інерцыя, паўтарэнне, прырода

Восень і вясна — супрацьлеглыя паравіны года, станы прыроды. Палярныя і вельмі падобныя ў сваёй палярнасці, бо і тая, і тая — час пераходу, замірання перад новым, чаканне або адраджэння, або ўпадзення ў доўгі сон.

Дзясяты нумар «Маладосці» бярэ на сябе адказнасць заявіць, што экзістэнцыялізм памёр, бо замест восені прыйшла вясна, замест страху і адзіноты прыходзіць супрацьлеглае.

У раздзеле калумністыкі, што адкрывае нумар, — Яўген Скібскі, Сяргей Шаматульскі, Таня Скарынка і Дзмітрый Шулюк. Тэкст апошняга вылучаецца сярод іншых кампазіцыйна і найбольш адпавядае зададзенаму «экзістэнцыялізму» настрою. Ён распаўядае пра клікуш — вядомых са старажытнасці вар'ятаў, па ўказцы якіх людзі

станавіліся ахвярамі закона. Аўтар шукае праявы гэтага феномена ў сучасным свеце і, на жаль, знаходзіць. Урывачнасць, «кадравасць» аповеду, рэфрэн з радкамі з песні Аляксандра Вярцінскага надаюць тэксту вар'яцкі настрой. І ад гэтага замест яго падаецца яшчэ страшнейшым у сваёй актуальнасці.

Творы Алізы Хэзмэт, Касі Іофе і Дзмітрыя Рубіна ствараюць агульны аднародны ўзор паэзіі ў дзясятым нумары «Маладосці». Тэматычная адпаведнасць зададзенаму ў пачатку вектару — экзістэнцыялізм і яго пераадоленне — выклікае падазрэнне, што вершы падабраныя невыпадкова.

Паэтычны складнік кастрычніцкага нумара мае відавочныя агульныя рысы. Тут падабраліся аўтары, больш схільныя да вольных форм верша. Ва ўсіх трох заўважная ўрывачнасць

і рэзкасць аповеду, але ў змесце — апісальнасць, прыродная і «сезонная» вобразнасць, зацікаўленасць у тэмах Бога і чалавечых пачуццяў. Ёсць і агульная спрэчная ўласцівасць — імкненне выказацца «непаэтычнай»

мовай, называць пачуцці сваімі канкрэтнымі імёнамі, не прыхоўваючы іх у метафары. Перавага абстрактных назоўнікаў у тэксце выклікае пачуццё недарэчнасці, калі не выглядае відавочным аўтарскім прыёмам.

Проза ў гэтым нумары прадстаўлена творамі Кірыла Стаселькі, Сяргея Календы і ўжо традыцыйнай часткай — працягам рамана Маргарыты Латышкевіч «Век людзей».

Пэрсанажы Кірыла Стаселькі з дзіўнымі імёнамі і Сяргея Календы са звычайнымі вырашаюць унутраныя пытанні віны і міласэрнасці, жорсткасці і апантанасці. Абодва апавяданні насычаны дэялогами. Яны хаатычныя, доўгія і не ўносяць яснасці ў падзеі твора, хутчэй ствараюць фонавы шум, які пасяляецца ў чытацкай галаве і прымушае ўявіць свет твора з усёй

дакладнасцю. Тэксты аб'ядноўвае даследаванне пачуцця інерцыі, але пры падабенстве настрою яны атрымліваюцца розныя за кошт аўтарскай стылістыкі.

З замежнай літаратуры ў нумары прадстаўлены пераклады Говарда Лаўкрафта, Джозэфа Джэйкабса, Юліяна Тувіма, Казімежа Бурната і Ежы Плесняровіча.

Літаратурная частка кастрычніцкай «Маладосці» атрымліваецца рознабаковым даследаваннем экзістэнцыяльнага існавання чалавека, але каб расчытаць абяцанае пераадоленне, смерць экзістэнцыялізму ў змесце твораў, трэба дастаткова моцна напружыць фантазію і здольнасць да пошукаў глыбіннага сэнсу. Пошук вясны ў восені стваральнікі часопіса пакідаюць чытачам.

Ганна ІВАНОВА

Трыста старонак да Марса

Даследаванне чагосьці чалавечага — уласцівасць многіх літаратурных твораў. Складана ўявіць нешта больш чалавечае, чым каханне, асабліва ў тым, што адносіцца да матэрыялу даследавання літаратурай. Розныя варыяцыі на тэму міфа пра Арфея і Эўрыдыку, шэкспіраўскіх Рамэа і Джульету і іншых вядомых сюжэтаў — вынік гэтага ўсеагульнага пошуку адказу на пытанне: «Чым ёсць каханне?»

Але літаратарам усё цяжэй засяроджвацца на чыстых пачуццях і адным канкрэтным пытанні. Фокус увагі так ці інакш пераходзіць на тое, што атачае гісторыю дваіх. І з гэтага атрымліваецца неверагодна цікавы сінтэз, асабліва калі аўтару ўдаецца прымусіць элементы такога сімбіёзу працаваць разам.

Адзін з прыкладаў таленавітага сінтэзу — раман «Бог кахання Марс» Сяргея Балахонава.

Нелюбоўны раман пра каханне

Уводныя даныя такія: галоўныя героі, Ягор і Марына, знаёмяцца падчас археалагічнай экспедыцыі ў Юравічах і пачынаюць сустракацца. Чытач ужо рыхтуецца да любоўнага рамана, але стасункі персанажаў не доўжацца

Гісторыя кахання галоўных герояў аказваецца хутчэй жорсткай, напружанай і балючай, чым рамантычнай і прыгожай, і яе заканчэнне — у пэўным сэнсе вызваленне ад залежнасці. Таму Марс, бог вайны, становіцца богам кахання. Ягор, археолаг, увесь час займаецца раскопкамі ў сабе. Хімік Марына замешвае ў сваёй галаве такі катэіль з пачуццяў і рашэнняў, што ён прыводзіць да трагічнага выбуху.

далей першых 40 старонак. Усю звычайную частку гісторыі аўтар распавядае вельмі хутка, бо менавіта пасля яе пачынаецца самае цікавае. У межах першага раздзела Марына паспявае з'ехаць у іншую краіну і там выйсці замуж. Ягор застаецца ў Гомелі выкладаць ва ўніверсітэце, паспявае знайсці цікавы артэфакт, запісаць песню, атрымаць прэмію Гедройца, але забыць каханую ў яго ніяк не атрымліваецца. Абое так-сяк жывуць сваім жыццём, але зноў сутыкаюцца на навуковай канферэнцыі і... зноў пачынаюць сустракацца? Такі варыянт быў бы магчымы ў меладраматычным серыяле, але перад вачыма чытача твор абсалютна іншага гатунку, на якім не ўтрымліваюцца ніякія сюжэтна-жанравыя штампы.

Дзеянне адбываецца ў двух прасторава-часавых пластах. Няцотныя раздзелы вядуць апаўдальне

з пачатку. Лагэр пад Юравічамі, Гомель, пазней — розныя еўрапейскія гарады. Няцотныя адразу пераносяць на некалькі гадоў наперад і закідваюць на сапраўдны Марс. У гэтым часе героі ўжо зноў кахаюць адно аднаго, вышталцона рэалізоўваючы сюжэт «апошнія людзі на зямлі». Дзеся справядлівасці — не апошнія, а першыя, і не на Зямлі. І гэты прыём дабівае рэшткі любоўнага рамана, бо інтрыга цалкам змяняецца. Замест «Ці будучыя яны разам у канцы?» з'яўляецца больш займальнае «Як яны трапілі туды, дзе цяпер апынуліся?».

Прывід меладрамы працягвае лунаць над гісторыяй, якая спачатку набывае глыбокія экзістэнцыяльныя маштабы, а пасля аказваецца навуковай фантастыкай, прыгодніцкім раманам і ў выніку антыўтопіяй. Кідаючы сваіх герояў з адных абставін у абсалютна іншыя, Сяргей Балахонаў вытрымлівае і характары, і логіку паводзін, і матывацыі.

Сюжэтная дынаміка дзвюх частак пабудавана на паралелізме падзей і настрояў. Спачатку падаецца, што гэта моцна быць розныя варыяцыі сусвету для адных персанажаў, але паступова становіцца зразумела, што гэта менавіта розны час. Чытаць пра прыгоды герояў, пераскокваючы з мінулага ў будучыню, становіцца яшчэ больш займальна!

Разглядаць дэталі пейзажу на высокай хуткасці

Цяжка ўтрымаць у галаве такі хуткаплынны і няпросты сюжэт, ды яшчэ не забытаць чытача і не забытацца самому.

У гэтым дапамагае іранічны стыль аўтара, безліч адсылак і культурных кодаў да чаго заўгодна: ад старажытных рукапісаў да прымавак, цытат з фільмаў, урыўкаў з песень і кніг. Яны ўзнікаюць, быццам аўтарскія каментары да падзей і рэплік або як

думкі героя, якія ён не прамаўляе. З'яўляецца адчуванне, што ўвесь раман напісаны ў своеасаблівым гутарковым стылі, што аўтар сапраўды *расказвае* гісторыю. Такія заўвагі падкрэслены графічна — выдзелены курсівам. Гэта надае тэксту інтанацыю. Сапраўды чуеш, чытаючы.

Такая ўдалая дэталі не дае страціць канцэнтрацыю нават пры доўгіх апісаннях навакольнага свету. Аўтар спалучае вельмі імклівае развіццё падзей і дакладнасць, дасканаласць апісанняў. Адступленні падобныя на прагляданне карцінак або відэа ў сацыяльных сетках. Часам яны хутка прагортаюцца, як стужка навін, а часам вымушаюць утаропіцца ў апісанне і прыгледзецца бліжэй. Мы бачым свет вачыма персанажаў. І калі апісанні запавольваюць развіццё дзеянняў, то дыялогі, аформленыя абсалютна ў такім жа стылі, значна ўплываюць на ўспрыманне герояў.

Мы сочым вельмі ўважліва не толькі за побытам і прыгодамі каханкаў, але і за тым, як яны размаўляюць. Здаецца, апісаць спатканне або звычайны дзень закаханых прасцей, чым паказаць іх натуральную размову, асабліва калі гаворка не пра стасункі. Ягор і Марына паміж сабой і з іншымі гутараць пра сваю працу, любімую музыку, уяўленні пра жыццё. Іх задача — не толькі дзейнічаць, выконваць загады аўтарскай задумкі, але і проста быць у створаным свеце. Тут выяўляюцца ўменні Сяргея Балахонава захоўваць баланс паміж тым, што расказана, і тым, што паказана ў творы, і ствараць праўдападобныя характары.

Дарэчы, на цікавасць і рэалістычнасць вобразаў персанажаў уплывае поўная адсутнасць ацэначных катэгорый. Яны настолькі жывыя, што думка падзяліць на добрых і дрэнных нават не ўзнікае. Унутры стасункаў гэтыя вектары ўвесь час вагаюцца. На працягу паловы твора галоўны герой падаецца Марыне асноўнай крыніцай няшчасцяў і ворагам. Ягор раздражняецца ад іншай гераіні, якая быццам бы робіць яму толькі добрае. А боль (яму раз за разам яго прыносіць Марына) ніколі не прытуляе кахання да яе.

«Вялікі выбух»

Дзеянні, як і стасункі, змяняюцца вельмі рэзка. 300 старонак рамана з усёй працягласцю і падрабязнасцю дыялогаў і апісанняў насычаны падзеямі значна больш, чым чакаеш. Ледзь не ў сярэдзіне пачынаюць з'яўляцца моманты, якія былі б дастойнай канцоўкай твора, але, як толькі нешта

становіцца больш-менш зразумела, аўтар разварочвае дзеянне на 180 градусаў. Ён пэўным чынам гуляе з чытачом, чаргуючы чаканні: вось тут цалкам магчымы хэпі-энд, а потым усё па глыбляецца ў бездань безнадзейнасці. У тэксце самабытна рэалізавана тэма смерці: яна быццам заўсёды побач, але ніколі не здагадаешся, калі пагроза сур'ёзная, а калі — чарговы паварот пакручанага сюжэтнага хайвёу.

Канцоўка, да якой прыводзіць аўтар у выніку, ужо мае вельмі слабае дачыненне да любоўнай гісторыі (настолькі ж, наколькі «1984» Джорджа Оруэла можна лічыць раманам пра каханне). Але, нягледзячы на гэта, матыў кахання вяртаецца праз сімвалізм сітуацыі. У рамане ўвогуле вельмі шмат сімвалізму, прычым часам ён убудоўваецца ў свет для герояў, а не для чытача. Бо той амаль адразу ведае, што Марс — зусім не метафара: героі насамрэч трапляць туды. Сімвалізм апошняй сцэны пацвярджае тое, на што звяртаеш увагу не адразу: увесь сюжэт — гэта пастаянны пераходы з аднаго свету ў іншы. Пераезды, пачатак новага жыцця, выхад з запоя — пераходныя станы, што трэніруюць герояў перад вандроўкай на Марс. Улічваючы гэта, яшчэ больш арганічным адчуваецца «гайданне на арэях», якое аўтар распачынае, з кожнай часткай павялічваючы амплітуду: персанаж мёртвы ці жывы, усё скончыцца добра або дрэнна, яна яго кахае або не.

Прывід меладрамы працягвае лунаць над гісторыяй, якая спачатку набывае глыбокія экзістэнцыяльныя маштабы, а пасля аказваецца навуковай фантастыкай, прыгодніцкім раманам і ў выніку антыўтопіяй. Кідаючы сваіх герояў з адных абставін у абсалютна іншыя, Сяргей Балахонаў вытрымлівае і характары, і логіку паводзін, і матывацыі.

Жыццё на Марсе вельмі натуральнае. Яно закальцавана: пачынаецца і заканчваецца ад «вялікага выбуху». А за фіналам, магчыма, новы пераход вызваленне.

Калі бачыш у канцоўцы вызваленне, зноў вяртаешся да першага пытання твора: чым ёсць каханне? Ці бывае яно наканаваным, прадказаным звыш? Ці суадносіцца з ім хваравітая залежнасць ад чалавека і навязлівыя ідэі? Ці магчыма хаваць пачуцці за супрацьлеглымі? Якія ёсць прычыны, каб расставіць з чалавекам, нават калі з абодвух бакоў — моцныя пачуцці? Гісторыя кахання галоўных герояў аказваецца хутчэй жорсткай, напружанай і балючай, чым рамантычнай і прыгожай, і яе заканчэнне — у пэўным сэнсе вызваленне ад залежнасці. Таму Марс, бог вайны, становіцца богам кахання. Ягор, археолаг, увесь час займаецца раскопкамі ў сабе. Хімік Марына замешвае ў сваёй галаве такі катэіль з пачуццяў і рашэнняў, што ён прыводзіць да трагічнага выбуху.

Аўтар пакідае канцоўку адкрытай, адмаўляючыся ад выяўлення асабістага меркавання. Безліч рытарычных пытанняў застаецца пасля заканчэння захапляльнай пакручанага дзеі. Сяргей Балахонаў за 300 старонак разгання не толькі сюжэт ад Гомеля да Марса, але і прымушае рухацца ў галовах чытачоў бездаказныя, бясконцыя пытанні.

Дар'я СМІРНОВА

Людміла КЕБІЧ

Музыка роднага слова

Ухаплюся за сонечны промнік,
што раптоўна прачнуўся ў душы,
і гадоў перажытых шматтомнік
пераможным святлом завярышў.

І адкрылася новая эра:
зноў чаромхаю ўспенены свет!
Вось што значыць чаканне і вера —
зноў на вершы хварэе паэт.

Недарэмна і невыпадкава
промнік цёплы мяне разбудзіў,

бо пачула я музыку слова,
што душу ўскалыхнула наўздзіў.

З таго часу, нібыта замова,
нібы сонечных сноў лейтматыў,
грае музыкой роднае слова,
і няма яму альтэрнатыў.

Кветкі

Кветкі, кветкі, усюды кветкі,
без ніякай прычыны,
не для важнай паэткі —
для жанчыны.

Усё сціпла і проста,
але гэтак кранальна:
на пяшчотных пялёстках —
кроплі слёз ачышчальных.

Не смяюся, не плачу,
не раскідваю словы...
Адчуваю — зыначыў
ты жыццё адмыслова.

Тым, што не для паэткі,
першы раз — для жанчыны
падарыў сёння кветкі
самы мудры мужчына.

Мае пачуцці

Мае пачуцці навыкам прывучаны
да распазнання і добра, і зла.

Аляксандр МАРОЗАЎ

Не пра рэчку...

Была рака, яна цякла заўжды,
Круціла жорны, а пасля турбіны.
Грувасціліся побач гарады,
Нераставалі карпы і налімы.

Каторы век цякла, каторы год
Адным імклівым велічным
патокам,
Стварала навакол кругаварот
І гарады падтрымлівала токам.

Куды бяжыш і як твой бег суняць?
Спяшаешся, накручваючы вёрсты?
Здавалася, струменяў не разняць,
А насамрэч — усё даволі проста...

Далдоняць мне: «Дарэмна не гаруй,
Бо доказаў хапае нам шматлікіх
Таго, што кепска вы ў патоку бруй
Жылі ў краіне светлай і вялікай».

Усё згінула, і нават чаўнакі,
Хістаюцца масты і пераправы,
І хто на левым беразе ракі,
Мяркуюць: вінаватыя,

хто справа...

І з двух бакоў у ржавы вадаём
Праклалі вадасцёк — не без уцечкі.
Так і жывём, ваду і сёння п'ём
З асобных бруй калісь адзінай рэчкі.

Таццяна БАРЫСЮК

Лісы ілюзій

Пабачыла ў сённяшнім сне:
мы з табой угледзелі з акна
на схіле гары насупраць
дзясятка рудых лісаў.
Яны перамяшчаліся
і прыцягвалі ўвагу
яскравым футрам.
— Ты бачыш?
— Так.
— І я.
— А іх жа насамрэч няма...
— А пойдзем туды, паглядзім!
— Давай!
Мы рушылі ў тую казку.
За лісамі быў дом і людзі ў ім.
Ты гаварыў з мужчынамі
на двары.

Мы ўвайшлі ў дом
праз адны дзверы,
а выйшлі праз іншыя.
Мы рушылі ў казку ўлюбёнымі,
а вярнуліся чужымі...
Прывіднасць закаханасці.
Лісы ілюзій.

Мне не трэба...

Мне не трэба твая
прысутнасць...
Нават сутнасць, твая пяшчота.
Мне не трэба твая камасутра,
разыграная як па нотах.

Мне не трэба тваё каханне:
ты ж не ўмееш захоўваць вернасць!
Мне не трэба твая апантанасць
драмай, графікай, вестэрнам.

Мне не трэба вачэй спагаднасць,
слоў-ласо тваіх абаяльнасць.
Мне не трэба твая
карнавальнасць,
а таксама — недасягальнасць!

Пад раніцу, праз сон,
сама сябе спытала:
«А, можа, бессэнсоўна
шукаць сваё каханне?»

А мо яго не стрэну
і пражыву самотнай?
Пявучаю Сірэнэй
я буду найгартнай?

Таму, магчыма, часта дух засмучаны
праз пакаянне мкнецца да святла.

Таму гляджу не на дарогу брудную,
што водзіць па зямных мяне шляхах,
але ў той дзень, хвіліну тую судную,
дзе позна будзе каяцца ў грахах.

Душа ляціць за чыстымі памкненнямі —
пабітая, вяртаецца дамоў,
у Храм, дзе ацяляльнымі маленнямі
ратуецца і жывіцца любоў.

Чаму тады прыходжу
ў Храм не часта я,
а толькі ў прадчуванні злыбяды?
Чаму вядуць дарогі пакручастыя
па лёсе не з табой і не туды?

Спадзевы

Расплюхала вясна спадзевы —
што сёння на яе найшло? —
на ветры лёгкія навевы,
на сэрцы шчырае цяпло.

І на ўзаемнае каханне,
якое ў кнігах і ў кіно,
каб вочы ў вочы — да світаньня,
душа з душою — заадно.

Цяпер у лужыне блакітнай
аскепкі дробныя надзей

Пяшчота

Дзівоснае цяпло тваёй далоні,
Чароўнасць слоў таемных: «Не пакінь!»
Патух агенчык у акне апошнім,
А ў першае заглядае святлынь.

Шчэ поўня ў небе ясніцца над снамі,
Застылі словы ў пераплётах кніг,
Над наішым светам, выдуманым намі,
Які без меж і толькі для дваіх,

Які наскрозь прасякнуты пяшчотай,
Адно зіхіцца зорнае плато,
Дзе можна так шчыmlіва-бестурботна
Усю ноч маўчаць —
пра ўсё і ні пра што.

Мы інжынерым душы зноў і зноў
І верым: слова можа палячыць.
Мы сэрцы саграваем добрым словам,
Інакш, бадай, ужо не ўмеем жыць.

Мы перайшлі рубеж тысячагоддзяў,
Усё чаканім новую страфу.

Ці аб'яўлю шчаслівай
адчайнасць адзіноты?
Няхай праходзяць міма
рабы маёй вабноты.

І прыпаўзе нарэшце
той, хто калісьці кінуў!...»
Такое — толькі ў вершах
і ў думках мітуслівых...

Ты ўсяго адзін
з поля варыянтаў.
Некалькі гадзін —
святла для вар'ятаў.

Некалькі гадзін
я была шчаслівай.
Некалькі ільдзін
польмя накрылі.

ляжаць у вадкасці агіднай —
ні для сябе, ні для людзей.

Не хутка веснавое сонца
прасушыць лужыну да дна.
Не хутка выпеліць па гронцы
спадзевы новыя вясна.

Але адну надзею маю:
сустрэча ўжо не за гарой!
Таму і дзень, і ноч чакаю
і веру ў збыўнасць весніх мрой.

Выпадковы рэйс

Па дажджлівай і цёмнай начы
пралятае аўтобусны лайнер,
і найлепшы нябесны дызайнер
мне не можа нічым памагчы.

Ах, які неспагадлівы фон —
дождж па шыбах сячэ без адхлання,
і якое, да д'ябла, каханне?
І каму так шчыміць саксафон?

Ты даўно не чакаеш мяне,
я да інішага еду ў самоце.
І чамусьці ўжо дождж не пяе,
а вярэдзіць адно і маркоціць.

Добра ведаю: не назаўжды
гэты дождж, гэты рэйс выпадковы...
Колькі ў неба гаючай вады,
ацяляючай сэрцы і словы!

Вы ж без нагоды мо ці пры нагодзе
Ёй можаце сказаць і «Ах!» і «Фу!»

Пра ўсё пісалі, і нішто не нова,
Ды ўсё-ткі вабіць кожнага Парнас.
Было ўпачатку, як вядома, слова,
Яно ж і застанецца пасля нас.

Астравеччыне

Адкуль, скажы, краса такая
Лясоў і рэк, палёў і ніў?
Пішу аб Астравецкім краі —
Ён нас прыняў і прытуліў.

Люблю шыкоўныя азёры,
Бароў сасновых прыгажосць,
Людзей вясковых, у каторых
І глыбіня, і мудрасць ёсць.

Усё запомніць я жадаю
Ў калейдаскопе лет і зім.
Напэўна, карані пуская
І буду я для вас сваім.

На беларускую мову пераклаў
Мікола ШАБОВІЧ

Самота — як заклёты холад.
І па тваёй пяшчоце голад.
Цябе адчуць, пабачыць нельга.
І лёс збівае веры кеглі.

Бывае: прыйдзе чалавек —
і перайначыць мапу свету!
І думам цесна ў галаве,
ды на мілосць наклаў ты вета!

Віталі мы асенні рай,
ён золатам распісваў мары.
Гасподзь! За шчасце не карай!
Прымаю я ілюзій марнасць!

Так верыла ў праўдзівасць фраз
тваіх, у шчырасць і адданасць!
Няхай да попелу згараць
фантомы любасці удаванай
тваёй!

Фота Кастуся Дробава.

Усякі дзень апошні

Старонкі з юбілейнага дзённіка

Уладзімір ЛІПСКИ

Зубр кідае на мяне мудры, таямнічы позірк. Як бы з далёкай даўніны ацэньвае, які я ёсць. Госць на гэтай зямлі ці гаспадар? Дабрадзей ці проста ратазей?

На яго галаве мадняячкі рыжы чубок. Над ім рогі, загнутыя адзін да аднаго. Абсмужаныя, тоўстыя губы.

Маўчыць зубр. Глыбокім позіркам працінае. Як бы экзаменуе, дапытвае: «Як жа ты, ягамосць, трымаеш гонар беларусца, веліч Княства Літоўскага, у якім шэсцьсот гадоў назад мяне аб’явілі запаведным?»

І, часна, мне сорамна перад белавежскім зубрам. Грэшна мала ведаю пра яго лёс. Гатоў вініцца, што на яго продкаў палявалі каралі, цары, генсекі, заваёўнікі драпежных ды незлічоная хмара браканьераў.

Цяпер беражом, ахоўваем, абагаўляем. Але ці да канца сумленна?

Зубр хоча, каб тут, у прыроднай велічы, захоўваўся дух даўніны, гонар магутнага Вялікага Княства. Веліч і гонар ва ўсім!!!

Пасля сустрэчы з зубрам наведваю рэстаран «Белавежская пушча».

Тры раскошныя дубы, як тры багатыры, вартуюць уваход у ядальню. За іх спінамі — залацістыя сосны. Гамоняць з небам.

І сам рэстаран выключны. Гучаць ціхія, душэўныя мелодыі Баха, Моцарта, Агінскага. На сценах — герб Пушчы, чучалы зубра, аленя. Гараць люстры, свечы. І адусюль чуюцца... руская мова. Але ж, даруйце, пры ўсёй павазе да мовы суседа ў нас ёсць свая, родная, ліцвінская, зубрыная.

Меню рэстарана складзена на старажытнай заквасцы. Але сваю адпрыродную ежу пішам на мове суседа. Чаму павінны па-руску гаварыць пра саленні са склепа, пра лустачкі сала салёнага з бульбай, марынаванымі гуркамі і цыбуляй, пра аладкі бульбяныя па-пушчанску, пра варэнне сунічнае і сырныя талерачкі з мёдам, пра мяса свіное з лісянкамі і журавінамі, пра салат «Паўлінка» і мачанку з дранікамі, пра салат «Мара лесніка» з дзічынай і грыбамі, пра мяса па-каралёўску і яблыкi, фаршыраваныя дамашнім тварагом?

«Чаму» — пытаецца ў самога сябе.

«Чаму — пытаецца ў мяне пушчанскі зубр. — Чаму вы, вялікакняжыя, такія абыякавыя, млявыя да сваёй гістарычнай спадчыны, да сваёй напеўнай мовы?..»

Маўкліва пазірае на мяне запаведны зубр. І займае дух ад спякотнага сораму. Чаму мы такія?

Дзецям нашым, вясёлкаўцам, напісаў у сваім праекце «Я тут живу» пра Белавежскую пушчу. Хачу, каб яны зразумелі, які ж чароўны помнік даўнейшай прыроды падарываў нам сам Бог. Наша Пушча — найстарэйшы лес Еўропы. На плошчы ў 85 тысяч гектараў зберагаецца дзіва і цуд мінулых вякоў. Там растуць дубы, якім па пяцьсот гадоў. Толькі застаецца ўявіць, што бачылі яны, што чулі за свае шумлівыя стагоддзі. У пушчы жыве цар звяроў — белавежскі волат зубр. Буры, грывасты, рагасты, з барадой. Моц, дужасць, веліч у яго абліччы. Але ён спакойны, памяркоўны. Толькі яго не чапай, не злуй.

Там ёсць ёлкі вышынёй пад неба. Каля адной з іх пабудаваны маёнтак беларускага Дзёда Мароза. Пад Новы год наш

Дабрадзей атрымлівае тысячы віншаванняў, пажаданняў з усіх гарадоў, вёсак Беларусі. Добры Дзед шчодро прымае гасцей, знаёміць са сваімі ўладаннямі. Слутуюць яму лясныя гіды — высакародныя алені, хутканогія касулі, спакойныя ласкі, шустрыя вавёркі ды, безумоўна ж, мудрыя, векавыя зубры — сэрца прыроднага помніка.

Белавежская пушча — чароўная казка лесу. Тут безліч пеўчых птушак. У кожнай — свая песня. Слухайце, наталяйцеся ляснымі канцэртамі!

Пабываць у Пушчы — гонар і абавязак кожнага Беларуса, кожнага нашага гасця. Там сустрэнецца Цішыню, Таямнічасць, Загадкавую Вечнасць. Спяшайцеся на спатканне з імі!

Мы, беларусы, як і зубры, вечныя на сваёй зямлі. Госпад даў нам Ноеў Каўчэг, і мы выраваталіся самі, збераглі Белавежскую пушчу, а ў ёй — сэрца прыроды, волат-звера.

Мы адсвяткавалі шэсцьсот гадоў заповеднасці Пушчы. А колькі стагодзяў да гэтага жылі ў дружбе і суседстве з дзікай прыродай? Ніхто не скажа дакладна...

Давайце прызнаем і ўзаконім адно: мы — людзі сваёй прыроды і пароды, мы вечныя тут, дзе заўсёды жывыя лясы, памяркоўныя рэкі, люстраныя азёры, смакавітыя сенажаці, урадлівыя нівы ды жылістыя, цягавітыя, трывушчыя, што зубры, беларусіны.

У нас свая прыродная паляна на Зямлі. Свая планіда пад Сонцам.

Людзі! Давайма берагчы сябе і сваю мілую Айчыну!

Во пра што хораша думалася на вечаровай дачнай лавачцы пад высокім зорным небам.

Прачытаў кнігу англічаніна Джона Паркіна «Паслаць усё на...» Ён, канечне, моднік і жартаўнік, але ж і мудрэц. Дакзвае, што «паслаць усё на...» — гэта і ёсць вялікая, далікатная смеласць. Гэта ёсць асноўныя і самыя эфектыўныя лекі. Калі гаворыш «на...», то пазбаўляешся ад назапашанай напругі, а ключык ад жыццёвай энергіі адкрывае патаемны кувэрачак.

Безумоўна, жыццё — гэта тое, чаму бываць і чаго не мінаваць. А па метадазе Паркіна, пасылаючы «ўсё на...», чалавек удасканальвае сваю работу з унутранай энергіяй. Гэта і ёсць духоўная з’ява.

Сапраўды, калі прызнаць, што жыццё складаецца з болю, пакут і задаволенасці, то можна пагадзіцца з аўтарам: паслаць усё «на...» і ёсць момант ісціны. Абярэг ад трывоў, страхав, стрэсаў, а значыць, — ад усялякіх захворванняў.

Аўтара не хочацца пасылаць «на...», але пры гэтым хачу агучыць свае пасылы.

Каб мець адвагу паслаць «на...» некага ці нешта, трэба як мінімум мець у галаве не проста шэрае рэчыва, а розум. А калі ўголас пасылаць «на...», то пажадана надзець процівагаз.

Давайце для пачатку складзем адну формулу. Свае пражытыя гады падзяліце на сто тысяч гадоў, колькі жыве чалавечтва на нашай планеце. Вы атрымаеце нуль цэлых і нейкія дзесяцітысячныя лічбы. Гэта і ёсць ваш працэнт жыцця на зямлі ў адносінах да той велічнай

вечнасці, калі на Зямлі з’явіўся наш дужа далёкі продак. Міг! Адзін міг жыве кожны з нас на белым свеце. За яго і трымаемся, ім і даражым. І часам проста неабходна многае паслаць «на...», каб не шкодзіла жыць.

Але паслаць «на...», трымаць дулю ў кішэні, праводзіць будзёнадні не па ўказцы, не па нечай праграме, то для гэтага трэба мець сумленне, адвагу, чысціню душы. О, гэта нашы паказчыкі жыццёвага барометра!

Сумленне абароніць ад ляноты, хлусні, эгаізму.

Незасмечанае сумленне дае права паслаць усё і ўсіх «на...», каб ачысціцца, пасмялець, адагнаць хмары з душы, нагадаць пра гонар і вартасць унутранага «Я».

Але спачатку адкрый, адчуй, знайдзі сябе ў мігу жыццёвага віру. Толькі тады можаш паслаць «на...» усё, што шкодзіць табе сумленна жыць. Усіх, хто становіцца перашкодай на тваім духоўным шляху.

Новы дзень — чысты ліст.

Што выпіша дзень на белай паперы? Што пасее і колькі чаго намалоціць?

З такімі думкамі сустрэў першы дзень апошняга месяца лета.

Я ў адпачынку. Сумленна зарабіў яго ў «Вясёлцы». Хочацца сумленна адпачыць.

Раніцай у лесе. З кошыкам, які сплёў некалі брат Пеця. Неба шэрае, а настроі велікодны. Падцвельвае мой імпат дзікі голуб. Голасна вухае на ўсё наваколле. У ціхай варце стаяць бярозы, сосны, елкі. «Гэй, грыбнік, не праміні нас», — заманьваюць лісічкі-сястрычкі. І я ўкленчаю перад ляснымі паненкамі.

А з баравіком у каштанавым брылі раблю фотасесію. Трэба запомніць прыгажуня!

З любасцю бяру ў кошык сыраежкі — чырвоныя, жоўтыя, ружовыя, зялёныя. Эх, якую смаката з іх зробіць Ніна!

Вяртаюся ў дачную хату з прытомай, але натхнёны. З грыбамі. З лясным букетам кветак. З пёркам, якое згубіла сярод бяроз шустрая сойка.

Гэтым днём пачаў пісаць аповесць «Сын Прыпяці» — пра адвечнага, патомнага Лесавіка Міколу Бамбізу. Ён удыхнуў сваё жыццё ў Нацыянальныя паркі на Прыпяці і ў Белавежскай пушчы. Чалавек-зубр. Умее бачыць у прыродзе прыгажосць «як намалёваную». Не «наследзіў», а пакінуў свой След у запаведных мясцінах Беларусі.

Гэтым днём мне на кручок трапілі тры залацістыя карасі. Да маіх паплаўкоў прыплывалі дзве дзікія качкі. Карміў іх рэшткамі батона. Яны, удзячныя, былі ад мяне на выцягнутую руку. Бяры і лашчы дзікае птаства!

Вечар і частку ночы правёў з «Фаўстам». Яго выдатна пераклаў з нямецкай наш сціплы, таленавіты Васіль Сёмуха. На памяць для сябе навыпісваў мудрасцяў Гётэ:

«Уладары паэтамі ўпрыгожваюць піры...»

«Сёння дурняў хоць касі...»

«Вы, бабы, ліпкая кароста...»

«І ў мастацтве, і ў жанчыне Артыстызм прынародны ёсць...»

«Добра ты хочаш — гнеў забудзь, Віна — умей вырошчваць лозкі, чакаеш цудаў — вер і будзь цвярозы...»

«А хто без грошай — грош таму цана...»

«Там, дзе кат бароніць ката, Заўжды нявіннасць вінавата...»

«Чалавек разбэсціўся, як звер...»

«Краіна б’еца ў ліхаманы, ці ж можна думаць нам пра танцы?..»

«Цяпер увесь адчай людскі ўва мне...»

«У нашы дні хіба вар’ят Глыбакадумнае чытае. І моладзі ж усё не ў лад — Маіх тварэнняў не прымае...»

Засынаў, калі «Фаўст» выпаў з рук. Апошняя думка мільганула перад адлётам у царства Марфея: «А хто ж і калі прачытае мой дзённік? Бач, ужо ў часы Ёгана Вольфганга Гётэ моладзі ўсё чытвое “не ў лад”...»

Во так дзень і ноч наматаліся на клубок жыцця.

Жыць — значыць любіць.

Калі любіш — жывеш.

Калі любіш — умееш нанавідзец усе, што шкодзіць любові.

Калі любіш — дыкаеш на поўныя грудзі.

Калі любіш — становішся прывабным, іскрыстым, лятаючым каньком-гарбунком.

Калі любіш — спазнаеш рэўнасць, буру эмоцый, высакавольтку душы. Ад усяго гэтага ўнутраны млын выдае атамную энергію.

Калі любіш — хочацца бачыць ранішні танец сонца, поўдзень і поўню, вечаровыя, абнадзейныя промні захаду дня.

Калі любіш — жадаеш гэтага ўсім, хто вакол цябе: сямейнікам, сябрам, радні, добрым людзям.

Калі любіш — ты прывабны эгаіст сваіх пачуццяў, добры агрэсар на тэрыторыі чужога «Я».

Калі любіш — успрымаеш Айчыну як цнотную дзяўчыну, прыроду — як дараваную выгоду, а новы дзень — як свой цень.

Калі любіш — гонар маеш. За гонар даўней страляліся на дуэлях, судзіліся, кухталіся адбіваліся. Рыцары гонару мелі сэрца, а не бясчулы камень. Кроў бруілася ў іх як свежы сок, як крынічная вада. А любоў была найвышэйшай асалодай. Ведалі і помнілі рыцары любові і кахання падказку Мефістофеля: «У гнілі і брудзе чарвяк і моль пладзіцца будзе».

«Гонар маю!» — скажам сёння нашай любові. Не станем штучнымі людцамі, а будзем вартымі высокага гонару і чысцюткай любові. Такое жыццё забяспечвае сабе рай на зямлі і ў нябёсах. Амінь.

Вечар з Марынай Цвятаевай. На памяць пра жнівеньскі вечар — чатыры радкі ад любімай паэтэсы:

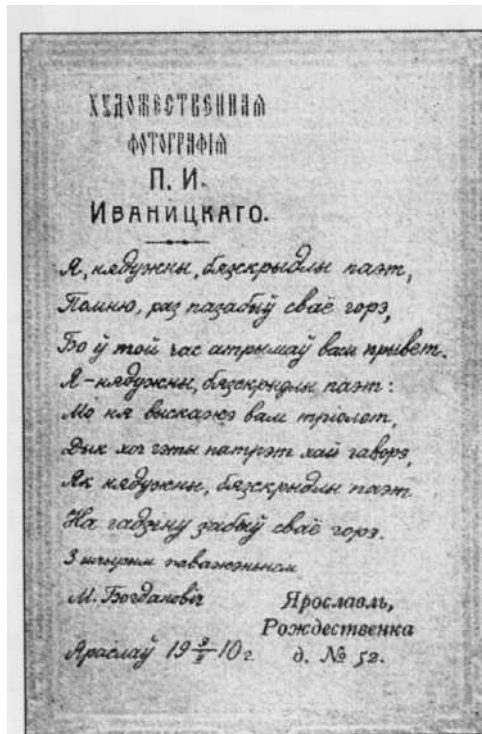
Радостно и ясно
Завтра будет утро.
Эта жизнь прекрасна,
Сердце, будь же мудро...

Экзістэнцыя выбару Сяргея Палуяна: чаму?..

Для беларускага літаратурнага працэсу першага дзесяцігоддзя XX ст. асоба Сяргея Палуяна з’яўляецца адной з найбольш значных. Малады творца знаходзіўся каля вытокаў фарміравання літаратурнай беларускай мовы і станаўлення прафесійнай беларускай крытыкі і літаратуразнаўства, сваёй творчасцю актыўна ўплываў на гэтыя працэсы, працаваў у рэдакцыі грамадска-палітычнага выдання, штотыднёвіка «Наша ніва», які аб’яднаў вакол сябе ўсю нацыянальную творчую грамадска актыўную інтэлігенцыю. Гэта асоба, пад уплывам якой фарміраваўся талент нацыянальнага генія Максіма Багдановіча як паэта і крытыка.

У творчасці Сяргея Палуяна яскрава адлюстравана праблема экзістэнцыяльнага выбару з акцэнтам на асабістым «я». Праблема гэтая надзвычай абвостраная і ў сучасным дысгарманічным свеце. Пра гэта сведчыць і з’яўленне дакументальна-мастацкіх кніг — даследаванняў чалавечай экзістэнцыі ў кантэксце эпахальнага крызісу, напрыклад, кнігі «Зачараваныя смерцю» Святланы Алексіевіч, «Пісьменнік і самагубства. Энцыклапедыя літаратурыцыда» Грыгорыя Чхартшвілі, і несучасальная статыстыка суіцыдаў, калі чалавек вырашае праблему экзістэнцыяльнага выбару, па ўласнай волі ставячы кропку над «і» ў спрадвечным гамлетаўскім пытанні. Так, як гэта зрабіў Сяргей Палуян у ноч на 20 (8 па старым стылі) красавіка.

Сярод беларускіх літаратараў нямала тых, хто скончыў жыццё самагубствам: Іван Рубін, Васіль Сахарчук, Ігар Паглазаў, Яўгенія Янішчыц, Алесь Асташонак, Юры Гумянюк, Ігар Канановіч. Значна больш тых творцаў, у жыцці якіх мелі месца суіцыдальныя спробы, але магчымыя трагічныя вынікі іх учынкаў змаглі прадухіліць. Так, напрыклад, Янка Купала ў 1930 годзе

Надпіс на адвароце здымка Максіма Багдановіча. Трыялет, прысвечаны Сяргею Палуяну, 1910 г.

зрабіў сабе харакіры, але быў выратаваны дактарамі. Яшчэ больш пісьменнікаў, якія з прычыны розных трагічных альбо непрымальных для сябе абставін, з якіх не бачылі ніякага канструктыўнага выйсця, вялі лад жыцця, які прывёў да заўчаснай смерці: Уладзімір Караткевіч, Анатоль Сыс, Мікола Купрэеў, Васіль Гадулька, Уладзіслаў Рубанаў.

Біяграфія і творчасць Сяргея Палуяна даюць магчымасць звярнуць спецыяльную ўвагу на экзістэнцыяльную праблему, зафіксаваную ў яго спадчыне. Калі сыходзіць з жыцця праз самагубства звычайны чалавек, не літаратар, для грамадства ён застаецца зольшага незразумелай «рэччу ў сабе»: няма магчымасці да апошняга прасачыць яго думкі, можна толькі прыняць трагедыю... Што тычыцца пісьменніка, то чытачы могуць зазірнуць у яго душу праз творчасць, якая становіцца аб’ектам даследавання

і вывучэння, апынуцца «ўнутры» яго экзістэнцыі, прайсці побач з ім і паглядзець на свет яго вачыма.

Пад тэрмінам «экзістэнцыя аўтарскага “я”» разумеецца светаадчуванне творцы, тое, як ён асэнсоўвае сваё жыццё, перажывае існаванне і што пра яго думае, а таксама як гэта адлюстроўваецца ў творах.

Каб разгадаць загадку вобраза Сяргея Палуяна, аднаго з самых трагічных пісьменнікаў у беларускім літаратурным працэсе пачатку XX стагоддзя, звернемся да яго біяграфіі, да аповедаў тых, хто быў з ім знаёмы, сябраваў, да сведчанняў родных і, вядома, да твораў. Гэта дасць магчымасць прааналізаваць, наколькі адлюстраваліся ў творах пісьменніка рэаліі, што прывялі да суіцыду.

У актыўным літаратурным працэсе Сяргей Палуян затрымаўся каля года. З творчай спадчыны засталася зусім небагата: з мастацкай прозы — апавяданне «Вёска» і верш у прозе «Хрыстос уваскрос!»; 13 публіцыстычных нарысаў і дзясятка крытычных. З твораў паўстае шырокі, шматгранны талент надзвычай чулай і ўлюбёнай у беларушчыну душы.

У сімвалічна-лірычным апавяданні «Вёска» надзвычай уражае глыбокі песімізм аўтара, адчуванне сущэльнай безвыходнасці і прыгнечанасці. На падставе тэксту зразумела, што ў аўтара няма надзеі на перамогу добра, на тое, што не за гарамі святлейшыя дні і часы, што знікне «смурад і халадэча і прыйдзе воля».

Але калі супаставіць і параўнаць тэкст апавядання і радкі з развітальнага ліста (які таксама можна аднесці да мастацкай спадчыны пісьменніка), становіцца зразумелым, што абодва тэксты ідуць з аднаго і таго ж эмацыянальнага і настраёвага поля. То-бок у апавяданні лірычны герой «глядзеў на свет» вачыма старых занябданных хат, а ў лісце, адкінуўшы за непатрэбнасцю «дэкарацыі», выказваўся ад свайго імя. Пераўвасабляцца ў іншыя вобразы на парозе смерці ўжо не мела сэнсу. Слова, якімі напісана пра смерць (у тэксце яны выдзелены. — Заўв. аўт.), адны і тыя:

«...Відаць, **трэба намерці** вёсцы. <...> Вочы яе ўжо даўно патухлі. Але яна яшчэ міргае імі, хоча ўгледзіць сонечнае **святло**. Можа, тое **святло** аджывіць яе. <...> Шмат у якіх шыбах няма шкла, яны пазатыканыя анучамі. Але тымі, што яшчэ засталіся цэлымі, яна павяртаецца да сонца. Сонечнае святло бледна адбіваецца ў іх, мутным бляскам адсвечваецца. Вочы вёскі ўжо **загніліся**, зацвілі плесняй. Міргае яна імі, нічога не бачыць. Але смерць адчувае. Баіцца яе. А ў староё сэрца сцішна прабіраецца слабая надзея. Вёска **марыць** і **марамі** хоча адганць ад сябе здань смерці <...> **Марыць** вёска, а смерць калышацца ад смеху ў старой каплічы. Шчэрыць зубы ды ізноў сухім пальцам ківае на вёску...»

Смерць перамагае. Аўтар не пакідае ніякай надзеі на іншае выйсце. Смерць паўстае не як абгрунтаваны вынік тых падзей, якія мелі месца ў мінулым, а як неабходнасць...

Тое ж і ў апошнім лісце Сяргея: «...Шкода **паміраць** так марна, але **трэба**. <...> Я так люблю жыццё, **светласць** і красу, ды не на маю долю выпала гэта. <...> У **марах** жыццё — казка, а спраўдзі — **гніццё** раба...»

Сяргей Палуян. Малюнак М. Будаева.

У бязрадасным апісанні алегорыя вёскі — родны край. Аўтара працінае глыбокі боль за яго. Надзеі на адраджэнне краю няма, паміж радкоў апавядання не прачытваецца заклік да змагання. Калі ж зняць умоўны першы пласт алегарычнасці, можна меркаваць, што пісьменнік «прымяраў» на сябе вобраз вёскі, за якой так пільна сочыць смерць. Ён пісаў апавяданне нібыта пра сябе, калі ўжо вырашыў галоўнае пытанне: варта альбо не варта цягнуць цяжар жыцця. Несумненна, пад вобразам вёскі — роднага краю — хаваецца сам аўтар, яго разважанні пра ўласнае існаванне, яго ўнутраная экзістэнцыя. Найперш гэта характарыстыка душэўнага разладу, надрыву, надлом, глыбокага псіхічнага крызісу, у якім існаваў пісьменнік, можна меркаваць, працяглы час. Гэта тая плынь свядомасці, якая і вынесла знясіленага знешнімі выпрабаваннямі лірычнага героя (і самога творцу) да адпаведнага «вырашэння» праблемы.

Пра тое ж — і сведчанні нешматлікіх сяброў і знаёмых Сяргея Палуяна. Паўло Багацкі, тагачасны рэдактар часопіса «Украінскага хата», дзе друкаваўся Сяргей Палуян, згадваў: «...гэты чалавек доўга хадзіў з пачаццю смерці, яго гарачае, заўсёды палкае і бадзёрае сэрца ўжо было авеяна жахам вечнага канца. ...Тыя вочы, якія з такой зацікаўленасцю глядзелі далёка наперад, якія так пільна сачылі за кожным найменшым крокам развіцця любай для яго справы — адраджэння «забранага краю», — ужо свіціліся бляскам холаду, мёртвасці і згасання. Ён быў ужо не наш, а «з таго свету»...»

Здаецца некралог Цішкі Гартнага (нашаніўскага сябра Сяргея): «...Палуян

доўга хварэў душэўнаю хваробаю, якая пад канец надта моцна скавала яго, та моцна, што яму, маладому, жыццярдац наму, не міл казаўся гэты свет і людзі. Ён думаў аб загадцы смерці, аб «тым» свеце...»

У 1928 годзе спецыяліст па літаратурных сувязях Пётр Бузук, пішучы пра сяброўства Сяргея Палуяна і ўкраінскага паэта Грыцька Чупрынкі, згадваў, што ў сяброў была дамова падвесці рахункі з жыццём.

Усё вышэйпералічанае дае падставы меркаваць, што ідэя самагубства і так званая «зачараванасць смерцю» (тэрмін узяты з назвы дакументальнай кнігі Святланы Алексіевіч «Зачараваныя смерцю». — Заўв. аўт.) авалодала маладым пісьменнікам задоўга да здзяйснення яго фатальнай задумы, магчыма, неўзабаве пасля сыходу з бацькоўскага дома ў 1908 годзе, калі ён пераехаў у Кіеў (менавіта да гэтага перыяду адносіцца яго знаёмства з Г. Чупрынкам і іх «дамоўленасць»). Развіццё сітуацыі спрыяла такому «сыходу»; яго душэўная адзінота, расчараванне ў людзях, гісторыі, грамадстве і дэпрэсія паглыбляліся, і ўсё гэта на фоне беспрасветнай галечы і сухотаў, што пачалі развівацца. Але, як і ў пераважнай большасці падобных выпадкаў, нейкае канкрэтнае здарэнне з’явілася «апошнім кроплай», якая перапоўніла «сасуд» яго душэўнай трываласці. Найбольш верагодна, ён перажываў усё ў сабе, моўчкі, бо жыў адзін, і нават да сябра Мікіты Шапавала ў развітальным лісце пісаў: «Я ніколі не меў больш блізкага чалавека, чым вы, але і вы былі далёка ад мяне. Не зналі вы мяне Век сам. Я нікога не меў блізкага...» Сведчанне М. Шапавала ледзь-ледзь прыўздымае «завесу» на карысць меркавання: «...Незадоўга перад смерцю Сяргей прынёс у рэдакцыю кіеўскага выдання сваю працу. Ён гаварыў нібы сам сабе: «Няма прынципаў нідзе. У дробязях жыцця звінціць адна няпраўда. Людзі... гэта нешта такое жорсткае, чаго нідзе не ўбачыш. Усё сусветнае зло сканцэнтравалася ў чалавеку, знайшло сваю канкрэтную форму ў гэтай загадкавай злой істоце...»

Такім чынам, галоўнае, пра што думаў Сяргей Палуян, што раскрывае экзістэнцыяльную праблему, апасродкавана ці напругу знайшло адлюстраванне ў яго творах. Праблема выбару была для маладога творцы надзвычай актуальнай. Склад яго характару, псіхалагічны асаблівасці, уласцівыя адпаведнаму ўзросту, і жыццёвыя абставіны, у якіх апынуўся пісьменнік, спрыялі яго заўчаснаму сыходу, аб якім ужо больш ад стагоддзя шкадавалі і шкадуюць крытыкі, літаратуразнаўцы, дый проста аматары беларушчыны: якога генія мела б наша літаратура, калі б талент Палуяна, які так моцна «выбухнуў» на пачатку яго творчасці, «разгарэўся» на ўсю моц!..

Тадора ШПІЛЬКА

Даведка «ЛіМа»: Сяргей Епіфанавіч Палуян нарадзіўся 20 (8 па старым стылі) кастрычніка 1890 г. у Брагіне ў шматдзетнай сям’і. Дакладную дату яго нараджэння высветлілі даследчыкі творчасці Вячаслаў Рагойша і Таццяна Кабрышчак. Бацька Сяргея браў зямлю ў арэнду, а з цягам часу змог набыць частку маёнтка Крышычы (цяпер Калінкавіцкі раён Гомельскай вобласці). Вучыўся ў Мазыры ў шасцікласнай прагімназіі, у Мітаўскай гімназіі ў Латвіі. З-за «нядобранадейнасці» (удзелу ў рэвалюцыйным руху 1905 г.) над юнаком нависла пагроза выключэння, і бацька, не чакаючы «воўчага білета», забірае сына дадому. Дома, сярод сялян, Сяргей вядзе рэвалюцыйную прапаганду, што было прычынай сямейных скандалаў. Ва ўзросце 18 гадоў Сяргей пакідае Крышычы і ад’язджае ў Кіеў. Жыве на выпадковыя заробкі, удзельнічае ў Кіеўскім падполлі, супрацоўнічае з украінскім друкам і «Нашай Нівай». У сярэдзіне лета 1909 г. пераязджае ў Вільню, уладкоўваецца ў «Нашу Ніву». Быў папличнікам Цішкі Гартнага і Янкі Купалы. Менавіта Палуян выцягнуў з архіва вершы Максіма Багдановіча, якія рэдакцыя палічыла «незразумелымі для народа», і пераканаў усіх супрацоўнікаў, што творы маладога паэта павінны пабачыць свет. Паміж літаратарамі завязалася перапіска, Палуян выходзіў творчы густ Максіма Багдановіча, стаў для яго сапраўдным сябрам (пра што сведчыць хаця б тое, што зборнік «Вянок» прысвечаны памяці С. Палуяна). Верагодна, у пачатку 1910 года Сяргей Палуян зноў пераязджае ў Кіеў, дзе ў ноч з 7 на 8 красавіка (па старым стылі) 1910 г. у безвыходнасці і галечы скончыў жыццё самагубствам. Значная частка твораў Сяргея Палуяна пакуль не выяўлена. Ёсць успаміны яго сучаснікаў, што ён пісаў вершы і п’есы.

Повязь роднасці

Паэтам заўсёды было ўласціва здзіўляцца ды здзіўляць іншых. І нават самае звычайнае ў нашым жыцці яны здольны пераўвасабляць у незвычайнае, набліжаючы яго да ўзораў сусветнага хараства і непаўторнасці, надзяляючы нават самае непрыкметнае, а то і нязначнае, рысамі значнасці. Ні на якой геаграфічнае мапе не знойдзеце вы ні Крывіцкага Рова, ні Белай Гары, а вось на ўмоўнай паэтычнай мапе Фёдора Гурыновіча яны даўно існуюць і вабяць сваёй гожацю і непадабенствам з усімі іншымі славымі мясцінамі свету, а таму і вартыя самай высокай паэзіі.

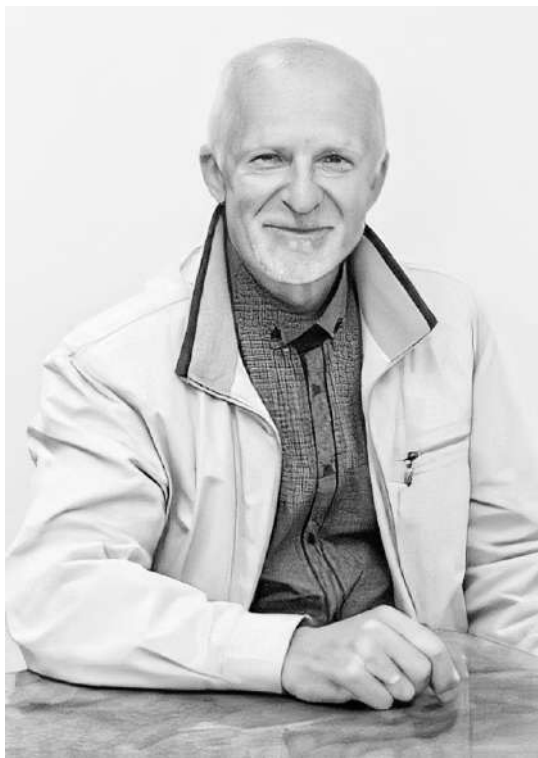
А Роў той — усяго нейкая ручаіна каля вёскі Крывічы на Салігоршчыне, а Белая Гара — толькі нейкі ўзгорак з чыстым і адлівістым жаўтапёсам. І не верце, калі вам скажуць, што даўно ўжо зніклі яны ў непрадказальнай і бязлітаснай прасторы часу. Яны існуюць, дзякуючы яму, паэту, які з’явіўся на свет у гэтых самых мясцінах у верасні далёкага ўжо 1950 года, каб пазначыць потым метай вечнасці тое, што для іншых, магчыма, даўно знікла з памяці. І невыпадкава сваю першую кнігу паэт назаве «Хлеб і соль». Што датычыцца солі, дык яна ў аўтара сімвалізуе не толькі беларускую гасціннасць — гэта слёзы тых самых крывічоў (адсюль і назва вёскі), што, «змяшаўшыся з крывёю, густа праліваліся з вачэй і закам’янелі пад зямлёю».

Паэты, як вядома, пачынаюцца ў дзяцінстве. І талент кожнага ў многім залежыць ад таго, наколькі ўражлівымі былі яго дзіцячыя гады. Фёдар Гурыновіч шчыра прызнаецца, што пісаць вершы яго змусіла сама прырода. «Прырода — дзіўная кніга, — казаў наш славуты змяляк, аўтар кнігі «Зялёнае царства» Дзмітрый Кайгародаў, — і шляхі да насалоды чыстай і ўзвышанай у сэрца чалавека яна пракладвае сама». Магчыма, гэта само жыццёвае шанцаванне, што дзіцячыя гады Ф. Гурыновіча цесна і неадчэпна прывязаны да трох «П»: прырода, паляванне і паэзія. Вершы ён пачаў пісаць у шостым класе і нават асмеліўся даслаць іх на суд самому Петрусу Броўку, і атрымаў адказ не лепшы, як мы ўсе, хто працаваў у літаратурных рэдакцыях: «Пабольш чытайце мастацкай літаратуры!» Але і без гэтай парады чытаў пачатковец шмат. Ды на першым плане, як прызнаецца ён сам, было паляванне: «...Без палявання я не мог пражыць і тыдня. І вось — уявіце толькі — і маркі, і ўсе памятных кнігі я прамыяў на порах, на таго “Белага мядзведзя” ў кампактных картонных каробках, што каштаваў 51 капейку. Нават наручны гадзіннік “Юнацтва”, падараваны татам на шаснаццацігоддзе, аддаў за паўкаробкі выбуховага парашку». Стрэльба і аж да самазбыцця любоў да роднай прыроды... Прызнацца, мне, чалавеку, які нарадзіўся ў пушчанскай вёсцы, дзе не было ніводнага паляўнічага, згадзіцца з гэтым напацатку было цяжкавата. Але яно так і ёсць на самай справе. Гэта ў аратата, які ідзе за плугам, няма часу слухаць песню жаўранка, якую спявае над ім роднае неба. А ў паляўнічага, калі ў яго яшчэ добры слых, часу хапае і на любаванне прыродай, і на слуханне песні. Таму і шчыра ўспрымаеш ранні верш Фёдора пра рыбацова, які, заслухаўшыся птушыным спевам, выпусціў з рук вясло.

Яго першыя вершы былі адразу заўважаны. Добрае слова пра маладога паэта сказалі тады прызнаныя майстры паэтычнага слова Пімен Панчанка, Анатоль Вялюгін, Рыгор Барадулін і Вера Вярба. Калі на самым пачатку маладому аўтару было дастаткова аднаго захаплення ці добрага замілавання ўбачаным, то ўжо ў наступных кнігах з’явілася больш роздуму і засяроджанасці, больш сталага пранікнення ў само жыццё, у тыя складанасці і супярэчнасці, якія падсцерагаюць кожнага. Адну са сваіх кніг Фёдар Гурыновіч так і назваў — «Дачыненне». Дачыненне для паэта, як вынікае з яго вершаў, — гэта быць у адказе за ўсё, што творыцца побач, вакол цябе самога, ды і ў свеце. Ён выступае шчырым абаронцам роднай прыроды, з болей піша пра апусцелую і асірацелую вёску. Несціханым болей адгукаецца ў яго сэрцы «Чарнобыль злавесны». Усё ўражлівае, на чым спыняецца вока паэта, ён імкнецца данесці праз малюнак, праз яркую і запамінальную дэталю. Вось, напрыклад, якой застаецца ў нашых вачах пакінутая вёска:

*Вісіць на грушыне ватоўка,
Мышамі сточаны рукаў.
З кішэні ў ёй тырчыць паштоўка:
«На май прыедзе. Сустракай!»*

Фота з сайта Мінскага абласнога аддзялення ГА «Саюз пісьменнікаў Беларусі».

Фёдар Гурыновіч.

Сказана сцісла, але пераканаўча. І мы ўжо разумеем, што ніякай сустрэчы не будзе. І словы на паштоўцы застануцца толькі сумным абяцаннем.

Сапраўдным «вясковым лірнікам» можна назваць Фёдора Гурыновіча за адзін толькі яго верш «Балада пра карову». Памятаю, як трывожліва ўразіў мяне ён, калі ўпершыню з’явіўся ў часопісе «Полымя», а крыху пазней і ў кнізе «Запрашаю пад дождж» (2000). І ўразіў не таму, што сам я разам з маці аднойчы перажыў тое ж самае развітанне з роднай рагатай карміцелькай. Здзівіла і ўразіла тое майстэрства, з якім аўтар малое стан чалавечай душы, якой трэба развітвацца з тым, што яе ўсе гады прывязвала да самога жыцця, да роднай зямлі і ўсяго роднага. Спашлюся на канцоўку гэтага верша:

*Грыміць насустрач воз, нібы тартак.
Чаму ж вось так, па-здраніцку?
Няйначай,
Тут недарэчнасць? Як жа гэта так?..
Карова плача...
І матуля плача...*

Гэта надта сумна і трывожна, калі на вачах паэта, а значыць, і ў полі зроку ўсіх тых, хто чытае гэтыя радкі, рвецца спаконвечная нітка повязі з тым родным, без чаго нельга ўявіць і нас саміх. Рвецца ніць повязі, і яшчэ мацней завязваецца ў сэрцы вузел даўняга сыноўняга болю. А ўся творчасць паэта, як можна пераканацца з яго шматлікіх кніг, скіравана на мацаванне той самай ніці роднаскай повязі. А ў жыцці яно так: страчанае не вяртаецца да нас праз наш боль. Але ён перасцерагае нас ад страт новых.

Самай знакавай і, магчыма, галоўнай у творчасці паэта Гурыновіча я смела назваў бы яго паэму «Роднасць». Рускамоўны варыянт мае назву «Год — як жыццё, жыццё — як год». Хай сабе ўнутрана твор дзесьці пераклікаецца з «Порами года» Х. Данелайціса, але ўвесь змест яго, уся аснова і высновы падкрэслена беларускія. Зусім нескладаная кампазіцыйная будова кнігі: кожны каляндарны месяц аднаго года — як своеасаблівы раздзел і нейкі адрэзак у біяграфіі аўтара. А ў цэлым гэта наша сялянскае жыццё ў прамежку (хай і сумна гучыць) ад калыскі да труны. Мост памяці перакідваецца ад адной падзеі да другой, ідзе своеасаблівы дыялог паміж мінулым і сённяшнім, чуваць перагук галасоў, эпох і дат. Вясковае жыццё аўтар ведае дасканала, нават у драбніцах, бо змалку быў далучаны да нялёгкай сялянскай працы, да звычайна, будняў і свят. Падзеі паўстаюць перад намі на фоне хай ужо і не першабытнай, але яшчэ звабнай роднай прыроды. Мне здаецца, што наша сённяшня паэзія занадта сурбанізавалася, набыла

рысы і акрэсленасць гарадской шэрасці і суровасці, як і сама душа былога вяскоўца. А вось мяккае, пяшчотнае, што яшчэ дарэшты не страціла прырода і чаго не стае душы, не заўсёды сустрэнеш і ў радках паэтаў. Фёдар Гурыновіч тут — добрае выключэнне. Ён якраз з тых творцаў, хто не баіцца зачапіцца за «рыфы прыгажосці і прапісных ісцін» (М. Танк). Душа яго заўсёды настроена на лірычны лад, пад рукамі — багатая палітра свежых фарбаў, а ў запасніках памяці — шмат меладычнага і гукавога з музычным. І ён ведае, як гэтым распарадзіцца, каб выглядаць самому не нейкім сузіральнікам ці толькі відавочцам, а быць саўдзельнікам таго, чым мае здзівіць. За ўсім, што ён малюе, бачу перш за ўсё яго самога. А для прыкладу вазьму хоць бы гэты малюнак той самай пары, калі надыходзіць Спас:

*Зусім не як вясною шчоўкаў дрозд,
І драч скрыпеў, як поўны сена воз,
І згорбленая ад пладоў каліна
Да чырвані ўжо гронкі накаліла.
Дзесяткі пераплецёных бяроз
Працягвалі лятучыя галіны.*

*Калючы куст шыпыны ружавеў,
І раннія ўжо птушкі ў вырай звалі
І мітусіліся, як на вакзале.
Канчаўся баль, і конікі ў траве
У футаралы сумна ладавалі
Маленчкія скрыпачкі свае.*

Нават у роздуме, у шматлікіх развагах паэта перавага заўсёды аддаецца малюнку. Часта малюнак кладзецца на малюнак — усё, як на кінастужцы, удумліва кадруюцца. І няма адчування нейкай даўнасці, аддаленасці ў часе ці прыблізнасці. Усё — як толькі што, у гэтую самую хвіліну, усё свежае, са знакам здзіўлення. Відаць, так і трэба. У сапраўдным мастацтве, у паэзіі не павінна быць мінулага і цяперашняга часу, а, як зазначаў Станіслаўскі, рух з «учора» ў «заўтра». Крытыкі часта павучаюць нас, што пра вайну трэба пісаць вайной. Згаджаючыся з гэтым, скажу, што і вершы аб прыродзе трэба пісаць толькі прыродай. І не інакш. Менавіта гэтага

правіла прытрымліваецца і Гурыновіч. Не памятаю, каб у каго з яго равеснікаў было столькі россыпу самых кідкіх фарбаў, цэлых вясёлкавых перапляценняў, гукавога меладычнага пераліву, як гэта ёсць у яго. Паэтычныя кнігі так і стракаюць назвамі звяроў, птушак, дрэў, раслін. Аднак там не толькі іх назвы, але і яны самі, жывыя істоты і расліны. Таму і няма адчування, што ты чытаеш нейкі прыродазнаўчы даведнік. Тут жыве музыка фарбаў і гукаў, творыць цуды свае прырода.

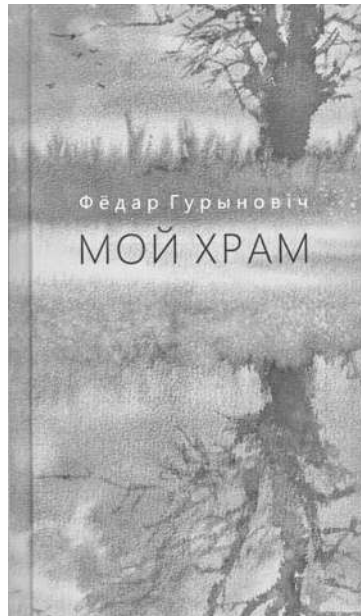
У той самай паэме «Роднасць» клапатліва ўзноўлены аўтарам усе шматлікія рамёствы, якімі здаўна жыла патрыярхальная вёска. І ўзноўлены з даволі пераканаўчай этнаграфічнай дакладнасцю, у яркіх і запамінальных дэталях.

Паэтычны вобраз Фёдора Гурыновіча часцей за ўсё будзеца на традыцыйных параўнаннях. Яны зрокавыя. Па іх можна і меркаваць,

наколькі багатая зрокавая памяць паэта. Вядома ж, не абыходзіцца і без паўтораў, а часам і перабору нейкіх адценняў. Што ж, агрэхі здараюцца і ў бездакорнага аратата.

Мы даўно сябруем з Фёдарам Гурыновічам. І хоць я ніякі не паляўнічы, неаднойчы грэліся разам каля незабыўных паляўнічых вогнішчаў, смакавалі, запіваючы бярозавікам, духмяную юшку, вялі гамонку пра паэзію, сакрэты майстэрства і вялікую сілу слова. Тое, што я чуў там, ён паўтарыў і ў вершы: «Які там пісьмовы стол! Прырода — мой дом бясцэнны». Больш як паўвека нястомнага шчыравання на паэтычнай ніве, больш як тры дзесяткі кніг, вершаваных, праязічных, дарослых і дзіцячых, — думаю, гэта немалы набытак паэта і паляўнічага, жыццялюбца і прыродалюбца. А паляўнічае слова «трафей» мы заменім гэтым разам словам «пошук». Хай спрыяе і надалей і ўзнагароджае паэта добры паэтычны пошук!

Казімір КАМЕЙША

Адзін з апошніх зборнікаў.

Міф у бронзе і камені

Бацька паэта-філосафа і стваральнік сацрэалізму

Біяграфія Андрэя Бембеля выглядае вельмі сціпла, што ўвогуле не рэдкасць для мастакоў і скульптараў, якія па абавязку службы і для развіцця ўласнага майстэрства вымушаны праводзіць шмат часу ў сваіх студыях, спачатку пераймаючы ўжо вядомых майстроў, а пасля — ствараючы ўласны ўнікальны візуальны стыль. Андрэй Бембель нарадзіўся 30 кастрычніка 1905 года ў горадзе Веліж Віцебскай губерні, дзе атрымаў пачатковую адукацыю ў мужчынскай гімназіі. З 1924 па 1927 гады вучыўся ў Віцебскім мастацкім тэхнікуме, затым у 1931 годзе скончыў Ленінградскую акадэмію мастацтваў. Там жа пазнаёміўся са сваёй будучай жонкай Вольгай Анатольеўнай Бембель-Дзядок, чые «Успаміны» ахопліваюць гады сумеснага жыцця, вучобу ў акадэміі, перезд у Мінск, сяброўства з дзесяцімаі беларускага савецкага мастацтва. У 1939 годзе ў Андрэя Бембеля нарадзіўся сын Алег Бембель. З 1947 года скульптар актыўна займаўся выкладаннем, ён — адзін са стваральнікаў і першых выкладчыкаў Мінскага мастацкага вучылішча. З 1953-га выкладаў у Беларускай тэатральна-мастацкай інстытуце. Двойчы займаў пасаду старшыні Саюза мастакоў БССР: спачатку з 1950-га па 1954-ы, а пасля з 1982-га па 1986-ы. Пахаваны на Усходніх могілках горада Мінска. Выбітны беларускі скульптар, прызнаны мэтр сацрэалізму, аўтар або суаўтар помнікаў Леніну і Сталіну, барэльефаў на «Кургане Славы», ДOME ўрада, манумента на плошчы Перамогі, мемарыяльнага комплексу «Брэсцкая крэпасць-герой» і гэтак далей.

У агульных рысах гэта ўсё, што можна сказаць пра чалавека,

які вельмі моцна паўплываў на тое, якім шляхам развівалася выяўленчае мастацтва ў XX стагоддзі на тэрыторыі СССР. Сухі набор скончаных навучальных устаноў, месцаў працы і пасады, якія займаў на працягу ўсяго жыцця, — такія біяграфіі звычайна пры чытанні артыкулаў пра нейкіх знакамітых асоб заўсёды прапускаюць, пераходзячы адразу да самага цікавага — творчасці і ўсяго, што з ёй звязана. Але сама сутнасць сацыялістычнага рэалізму, а менавіта яго жорсткая ідэалагічная нарматыўнасць, прымушае больш пільна зірнуць на некаторыя цікавыя дэталі біяграфіі Андрэя Бембеля, каб зразумець, якім жа чынам у вядомага беларускага скульптара атрымлівалася ствараць усё-ткі творы мастацтва, а не тыпавыя «даўбешкі», дзе мастацкі аўтарскі пачатак заканчваецца, так і не нарадзіўшыся. Бо цікава, што, нягледзячы

на працу ў жорсткіх рамках, нягледзячы на тое, што зараз сацыялістычны рэалізм лічыцца кірункам, які быў абсалютна пазбаўлены сапраўднай мастацкасці, паколькі творы гэтага жанру нараджаліся ва ўмовах дыктату савецкіх каштоўнасцей, Андрэй Бембель усё адно застаўся менавіта мастаком, а не шараговым чалавечым, які раз за разам выконвае дзяржаўны заказ. І частка адказу на гэтае пытанне, як і ў выпадку з многімі іншымі творчымі асобамі, хаваецца ў дробязях яго біяграфіі, якія дазваляюць не столькі ўбачыць, калі і дзе ён вучыўся або працаваў, колькі зразумець, якім быў чалавекам.

Напрыклад, чытаючы інтэрв'ю з Алегам Бембелем — сынам скульптара, які з'яўляецца перакананым антыкамуністам, манахам, філосафам і рэлігійным паэтам, вядомым пад псеўданімам Зніч, даведваемся, што, нягледзячы на сваю партыйнасць і шчырую веру ў ідэалы савецкай дзяржавы, Андрэй Бембель вырас у рэлігійнай сям'і, гэта значыць, міфалагічная і рэлігійная свядомасць (цяпер многія даследчыкі схільныя параўноўваць камунізм менавіта з рэлігіяй, бо мяркуюць, што прапанаваны гэтым палітычным кірункам ідэалы нязбытны) былі яму ўласцівы з дзяцінства. Гэта ў нейкай ступені тлумачыць і тое, чаму мастак настолькі захапіўся ідэямі Кастрычніцкай рэвалюцыі, што вырашыў прысвяціць ім усё сваё жыццё. Міфалогія і рэлігія заўсёды ідуць рука аб руку, а адна з асноўных рыс міфалагічнай свядомасці, як вядома, шчырая вера ў тое, што нават самыя фантастычныя з'явы могуць існаваць у рэальнасці. І гэтая характарыстыка мыслення выдатна пераносіцца на ўдарныя пяцігодкі, за якія трэба «дагнаць і перагнаць Амерыку» і пасля пабудаваць грамадства, дзе ўсе эканамічна роўныя і не адчуваюць ні ў чым нястачы.

Ні адзін міф не можа абысціся без багоў або герояў, якія іграюць ключавую ролю. Усе мы ведаем Геракла, Адысея або Ахіла — кожны з гэтых персанажаў грэчаскай міфалогіі аказаў велізарны ўплыў на сусветную культуру. Нельга тут не ўспомніць, што і монатэістычныя рэлігіі працуюць па падобным

прынцыпе, толькі мноства багоў замяняецца на аднаго канкрэтнага, а ў якасці герояў могуць выступаць прарокі, апосталы, святыя і гэтак далей. Не змяніў свайму рэлігійна-міфалагічнаму светаўспрыманню Андрэй Бембель і ў гэтым аспекце. Вось што з гэтай нагоды кажа яго сын: «Думаю, ён па-сапраўдному быў узяты ў палон ідэяй звышчалавека, як большасць дзяцей рэвалюцыі. Звышгерой — вось кім быў для яго Ленін».

І сапраўды, вялікая частка работ скульптара — бюсты, галовы і помнікі ў поўны рост Уладзіміра Леніна, які ў прадстаўленні Андрэя Бембеля быў не проста ідэалагам рэвалюцыі, але тым, хто пабудаваў значную частку левіцы, што павінна ў будучыні прывесці чалавецтва да найвышэйшай і самай справядлівай формы сацыяльнай сістэмы. Але ўзнікае пытанне: быў Ленін выключэннем з агульнай творчай заканамернасці мастацтва Андрэя Бембеля ці ўсё ж з'яўляўся толькі часткай агульнай панарамы, і скульптар ўсіх сваіх герояў адлюстроўваў як персанажаў міфа — практычна пазбаўленымі індывідуальных рыс, але надзеленымі пры гэтым рысамі архетыпічнымі?

Звышрэалізм

Сацыялістычны рэалізм часцей за ўсё крытыкуюць яшчэ і за тое, што ён зрабіў мастацтва штучным. Там, дзе павінен быць жывы і натуральны творчы імпульс, у сацрэалізме — дзяржаўны заказ. Дзе звычайна мы бачым індывідуальны творчы падыход, у сацрэалізме — жорсткія рамкі нарматыўных ідэалагічных догмаў. Дзе свабода выбару тэм, там — абмежаванні ўсіх гатункаў і гэтак далей. Такі шэраг можна працягваць доўга, пасля развалу Савецкага Саюза розныя мастацтвазнаўцы і літаратуразнаўцы перамылі гэтаму кірунку ўжо ўсе косці, імкнучыся калі не прынізіць яго заслугу ў стварэнні ўласнага візуальнага стылю, то, як мінімум, адхрысціцца ад сацыялістычнага рэалізму ў сучаснасці (што, шчыра кажучы, сапраўды варта было б зрабіць, бо некаторыя творцы, асабліва пісьменнікі, усё яшчэ па незразумелых прычынах працуюць у рамках гэтага састарэлага напрамку). Але разам з тым гэтыя ж

даследчыкі забываюць пра тое, што маглі існаваць мастакі, якія не толькі выконвалі дзяржаўны заказ, але і сапраўды верылі ў тыя ідэі, якія выяўляліся ў іх творах, што потым становіліся часткай ідэалагічнага падмурка савецкай дзяржавы. І рабілі яны гэта не таму, што былі «чырвонымі людзедамі», а таму, што ў XX стагоддзі чалавеку трэба было ў нешта верыць. Дык чаму б не верыць у Леніна і іншых савецкіх дзеячаў?

Андрэй Бембель, здаецца, быў якраз з такіх шчыра ідэйных мастакоў. Яго творы, вядома, на першы погляд вельмі далёкія ад рэалізму ў літаральным разуменні, бо яго стыль — гэта канцэнтраваны сацрэалізм, а сацрэалізм — з'ява шмат у чым каляміфалагічная. Менавіта таму бюсты і помнікі Леніну пазбаўлены тонкіх дэталей, ярка індывідуальных рыс асобы. Усе яго работы, прысвечаныя Уладзіміру Леніну, як і многія іншыя, — гэта хутчэй спроба адлюстраваць вобраз міфалагічнага героя і правадыра, а не рэальнага чалавека. Яны нечым падобныя да абразоў, на якіх хоць і перадаюць індывідуальныя рысы таго ці іншага святога, але ўсё-ткі канон малюнка дыктуе свае законы, і таму ў любым выпадку атрымліваецца нейкі абагульнены вобраз усіх святых.

Работы Андрэя Бембеля — ці то «Курган Славы», гарэльеф на манументе Плошчы Перамогі, аўтарскія барэльефы з выкарыстаннем нацыянальнай арнаментыкі або бюст Гастэлы, — гэта заўсёды баланс паміж рэалістычным выяўленнем канкрэтных постацей і іх міфалагічнай, гераічнай сутнасцю. Гэтую сутнасць скульптар бачыў не таму, што так яму дыктвала дзяржава, а таму, што сам верыў у яе. Ён сапраўды верыў у тое, што кожны салдат, які ўдзельнічаў у Другой сусветнай вайне, — герой не горшы, чым тыя, што апісаны Гамерам у «Іліядзе». Ён сапраўды верыў у ідэю вялікай камуністычнай будучыні, нягледзячы на тое, што, мяркуючы па словах яго сына, у канцы жыцця зноў звярнуўся да рэлігіі.

Сацыялістычны рэалізм Андрэя Бембеля — гэта звышрэалізм у тым жа сэнсе, у якім рэалістычным з'яўляецца любы міф. Скульптар абапіраецца на рэальныя вобразы, часцяком персанажамі яго аўтарскага свету выступаюць рэальныя людзі, але ён не ставіць перад сабой задачу паказаць іх «праўдзіва». Для яго важней тое, што ў гэтых вобразах бачыць ён сам, — менавіта сілу міфалагічных герояў. Андрэй Бембель, як і многія ідэйныя людзі той эпохі, існаваў у свеце, які быў поўны герояў, і гэтых герояў яны стваралі сабе самі ў незалежнасці ад таго, што стала імпульсам да пачатку работы: дзяржаўны заказ або асабістае жаданне. Так, вобразы, створаныя Андрэем Бембелем, камусьці могуць падацца нерэалістычнымі ў класічным сэнсе гэтага слова, але яны з'яўляюцца такімі ў той жа ступені, у якой, напрыклад, героі некаторых кінабаевікоў або кніг з яркімі і моцнымі дзеючымі асобамі: мы не сустракаем іх у рэальнасці, але гэта далёка не значыць, што такіх людзей не бывае.

Цімур ВЫЧУЖАНІН

Фота з архіва БелТА.

Андрэй Бембель.

«Родная Беларусь». Эскіз манументальнай кампазіцыі да павільёна БССР на ВДНГ у Маскве, 1950—1951 гг.

Бездань, намалёваная на плоскасці

Шмат хто з заўзятых прыхільнікаў высокага мастацтва не прызнае «Восеньскі салон» значнай для беларускага культурнага жыцця падзеяй, паколькі лічыць гэтую штогадовую выстаўку, якая праводзіцца пры падтрымцы Белгазпрамбанка, чыста камерцыйнай і вельмі банальнай, мерапрыемствам, дзе нельга ўбачыць нічога, што заслугоўвала б хоць мінімальнай увагі эстэтычных гурманаў. Але разам з тым «Восеньскі салон» немагчыма ігнараваць, таму што, па-першае, гэта адна з тых нешматлікіх выставак, дзе можна ўбачыць работы маладых беларускіх мастакоў, па-другое, гэта адзіная ў Беларусі (калі казаць пра роўныя з «Восеньскім салоном» маштабы) экспазіцыя, якая прытрымліваецца папулярнага на захадзе фармату выстаўкі-продажу.

Дзве праблемы

Аднак, нягледзячы на тое, што «Восеньскі салон» ні ў якім разе нельга ігнараваць тым, хто сочыць за сучасным беларускім мастацтвам і імкнецца трымаць руку на пульсе часу, праект мае шэраг праблем, пра якія не скажаць будзе проста няправільна. Тым больш улічваючы той факт, што на «Восеньскім салоне — 2020» гэтыя хібы сталі асабліва відавочнымі і могуць камусьці сапсаваць агульнае ўражанне. Пра іх ужо не раз казалі, бо праявіліся гэтыя недахопы яшчэ на першым «Восеньскім салоне» і з таго часу пераследуюць выстаўку няўхільна і няўмольна, бо па нейкай прычыне арганізатары нічога не плануюць прадымаць для паляпшэння сітуацыі, хоць крытыка іх стылю працы ўвесь час тычыцца адных і тых жа аспектаў. На ўсіх праблемах спыняцца няма сэнсу, паколькі іх часта аналізуюць і разбіраюць, а таму варта звярнуць увагу на тыя, што ў гэтым годзе дасягнулі крытычнага ўзроўню і непасрэдна ўплываюць на якасць выстаўкі і ўражанні наведвальнікаў.

Першая праблема заключаецца ў непразрыстасці механізму адбору работ, якія ў выніку выстаўляюцца ў «Палацы мастацтва». На першы погляд усё здаецца даволі простым і відавочным: мастакі падаюць заяўкі, арганізатары іх разглядаюць і прымаюць калегіяльнае рашэнне, якія творы маюць права быць прадстаўленымі аўдыторыі падчас правядзення «Восеньскага салона». І калі з празрыстасцю этапу падачы заявак усё проста і зразумела, як і з фінальным спісам, што заўсёды публікуецца ў агульным доступе за пэўны час да адкрыцця выстаўкі-продажу, то вось з адборам ёсць пытанні.

Дакладны спіс журы, якое адбірае работы для ўдзелу ў «Восеньскім салоне», пабачыць калі і можна, то з цяжкасцю. Нават на афіцыйным сайце праекта «Арт-Беларусь», які займаецца арганізацыяй выстаўкі, нельга знайсці нічога, акрамя абстрактных фармулёвак пра тое, што членамі журы з'яўляюцца «вядомыя куратары, мастацтвазнаўцы і мастакі з розных краін Еўропы». З аднаго боку, гэта можа для кагосьці і не быць праблемай, але вось выпадак з дапушчэннем на выстаўку адкрытага плагіяту выклікае пытанні наконт кампетэнтнасці журы. Было б зразумела, калі б яно пралпусціла копію карціны невядомага мастака ў агульнавядомым жанры, але адзін з мастакоў прадставіў плагіят у жанры мастацкай каліграфіі, які, мякка кажучы, непапулярны, прычым плагіят работы заснавальніка гэтага жанру — мастака Пакраса Лампаса. І вось Пакраса цяжка назваць неведомым, хоць яго творчасць ацэньваюць вельмі па-рознаму. Не можа не выклікаць здзіўлення той факт, што журы з Еўропы, дзе цяпер квітнее сучаснае мастацтва рознай ступені канцэптуальнасці, год за годам працягвае прадстаўляць публіцы абсалютна банальныя нацюрморты з бэзам (абавязкова з бэзам — чамусьці іншыя

нацюрморты, калі яны не канцэптуальныя, знайсці на «Восеньскім салоне» нельга).

Другая праблема ўжо больш суб'ектыўнага характару, але яна ў гэтым годзе чамусьці асабліва кідаецца ў вочы, хоць на «Восеньскім салоне — 2018» яе можна было ігнараваць (і атрымліваць вялікае задавальненне ад выстаўкі). Праблема гэтая наўпрост звязана з папярэдняй. Калі мы не ведаем, хто сапраўды знаходзіцца ў журы конкурсу, то не можам ведаць і пра тое, якімі прынцыпамі кіруюцца пры ўхваленні работ. І, мяркуючы па творах «Восеньскага салона — 2020», прынцыпы гэтыя ў нейкай ступені схаваныя і ад саміх членаў журы, бо пры знаёмстве з экспазіцыяй здаецца, што нейкіх выразных крытэрыяў адбору не было зусім. Вядома, «Восеньскі салон» заўсёды вылучаўся прадстаўленнем работ усіх магчымых жанраў і кірункаў (сёння мастакі не абмяжоўваюць сябе толькі жывапісам, графікай і скульптурай), але гэтым разам здаецца, што аўтары не імкнуліся да разнастайнасці і звярталі няшмат увагі на тое, ці будучы карціны цікавыя як творы мастацтва, а не прадметы для ўпрыгожвання інтэр'ера.

Прымат формы над зместам

Абедзве гэтыя праблемы ў сваёй сукупнасці, назапасіўшы максімальную крызісную энергію да гэтага года (пяцігоддзе як-ніяк), сталі прычынай таго, што наведвальнік, які прывык да сучаснага мастацтва або праглядаў работы на папярэдніх «Восеньскіх салонах», застанецца ў вельмі збытаных пачуццях. Ён убачыў вялікую колькасць твораў ва ўсіх магчымых тэхніках:

Падчас агляду экспазіцыі «Восеньскага салона».

пачынаючы ад фатаграфіі і класічнага жывапісу алеем, заканчваючы канцэптуальнай інсталяцыяй лялек. Усе гэтыя работы, або як мінімум большасць з іх, пакінулі ў гледача вельмі прыемнае эстэтычнае ўражанне, паколькі выкананы тэхнічна выдатна, а некаторыя нават можна назваць майстэрскімі, напрыклад, гіперрэалізм ад пастаяннай удзельніцы «Восеньскага салона» Алесі Скарабагатай. Былі мініяцюры, велізарныя палотны, скульптуры, інсталяцыі і нават інтэрактыўныя плакаты з выявамі знакамітасцей, але чамусьці ад усёго гэтага не застаецца нічога, акрамя пустэчы, як пасля прагляду прыгожага, але дурнаватага і пустога фільма.

Пераходзячы ад аднаго твора да іншага, спыняючыся і імкнучыся прааналізаваць кожны, нельга не заўважыць, што на «Восеньскім салоне» да пераважнай большасці прадстаўленых работ можна прымяніць адну і тую ж разумовую формулу: «я магу вельмі доўга ўзірацца ў дэталі, у тэхнічныя нюансы, напрыклад, падцёкі фарбы або алоўкавыя рыскі, але як толькі спрабую прааналізаваць далей тэхніку, то ўпіраюся ў сцяну». Адкуль жа ўзялася гэтая сцяна? Чаму яна ўзнікае практычна кожны раз, калі глядзіш на работы сучасных беларускіх мастакоў?

На мой погляд, гэтая сцяна — вынік супрацьстаяння формы і зместу, якое ўзнікла ў XX стагоддзі і актуальна да гэтага часу. Кожная цаглінка тут — паміж сэнсам твора і гледачом — гэта ордэн, які сведчыць, што ў шматлікіх бітвах у сваёй галаве мастак штурхав працягваў выбіраць форму, а не змест. Менавіта таму яго работа можа быць вяршыняй майстэрства ў вельмі складанай тэхніцы, яна можа быць колькі заўгодна эстэтычнай і прыгожай, але ў выніку за фасадам застаецца толькі пустэча. Прыгожая карцінка і нічога больш. На жаль, вялікая частка работ на «Восеньскім салоне» ў гэтым годзе — менавіта прыгожыя карцінкі, якія, вядома, не адмяняюць уманняў удзельнікаў, але пры гэтым як быццам з пагардай ставяцца да ідэі, згодна з якой у выяўленчым мастацтве павінна быць

Работа Івана Арцімовіча «KISS», 2020 г.

нешта акрамя прыгажосці. Як быццам аўтары думалі, што гледачы павінны з усяго галаўнога механізму ўключыць толькі вочы, каб глядзець на карціны, і рот, каб выказаць захапленне, абсалютна ігнаруючы ўсе астатнія разумова-аналітычныя працэсы, якімі павінна супраджацца знаёмства з любым творам мастацтва.

Асабліва гэта заўважна па той частцы выстаўкі, якая прысвечана графіцы і фатаграфіі. Графіка дзіўная тым, што нават кожнаму, хто адмаўляе выяўленчае мастацтва, прыемна глядзець на творы, дзе шмат дэталей, дзе ёсць карпатлівая праца мастака над усімі лініямі і штрихамі. Мы быццам несвядома адчуваем колькасць сіл і часу, якія патраціў аўтар, каб скончыць карціну. Але разам з тым за чорна-белым малюнкам нейкіх сюррэалістычных відаў, як, напрыклад, на работах Кацярыны Майлычкі, або папалохаючых вобразах экалагічнай катастрофы Аляксандры Перадзе, мы таксама інстынктыўна хочам убачыць нешта яшчэ, акрамя відавочнага сэнсу, які і так считаецца з першага ж погляду. Часам бывае і так, што ўся сутнасць заключаецца толькі, уласна, у тэхнічнасці малюнка, у майстэрстве аўтара, як у работах Кацярыны Пракоп'евай, чые вялікія графічныя творы ўражваюць дэталізацыяй, але пры гэтым прадстаўляюць увазе даволі тыповую фантастычную гіпертрафіравана-гатычную архітэктур, якая ўжо даўно і надоўга пасялілася ў масавай культуры.

Большая частка фатаграфій і зусім выклікае здзіўленне: гэта або проста прыгожыя ў максімальна агульнапрынятым сэнсе віды прыроды, або мадэльная фатаграфія, якая мала чым адрозніваецца ад «Інстаграма» прафесійнай мадэлі, або рэдкія прыклады каліканцэптуальнасці, дзе ўсё зводзіцца да наўмысна пакінутых дэфектаў, размытай макраздымкі або сумяшчэння архіўных і сучасных фота з якой-небудзь «глыбакадумнай» назвай. Па-першае, дзіўна, што на выстаўцы, якая спачатку адносілася выключна да выяўленчага мастацтва, столькі месца аддадзена на фатаграфію (гэта таксама мастацтва, але ўсё ж мае сэнс аддзяляць яе), па-другое, незразумела ў такім выпадку: па якім прынцыпе звычайнае фота прыгожай дзяўчыны на прыродзе павінна лічыцца мастацтвам, а здымак хатняга ката — не.

Але пры гэтым ёсць на «Восеньскім салоне» і цікавыя ва ўсіх сэнсах работы, напрыклад, лялечная інсталяцыя Вольгі Пранкевіч, дзе кожная лялька — адна з ролевых мадэляў жанчыны ў нашым грамадстве, а подпісы да малюнкаў — разважанні пра тое, як сацыяльнае асяроддзе мяняе гэтыя ролевыя мадэлі, прычым далёка не заўсёды ў лепшы для саміх жанчын бок. Цяжка будзе прайсці міма бронзавых скульптур пераможцаў Ost Art Festival 2020, таму што большая частка з работ уяўляе сабой якраз вельмі блізкі да ідэальнага баланс паміж формай, тэхнікай і зместам, сімвалізмам, канцэптуальнасцю адлюстраванага. Так, наўрад ці гэты сімвалізм можна назваць вельмі глыбокім, але на фоне захаплення маладых мастакоў яркімі, але пустымі вобразамі гэта ўжо з'яўляецца цікавым.

«Восеньскі салон — 2020» паказаў, наколькі шмат праблем назапасілася калі не ў самім сучасным беларускім мастацтве, то ў фармаце гэтай выстаўкі. Работы, прадстаўленыя ў экспазіцыі, адрозніваюцца сапраўды прафесійным падыходам мастакоў, але вось з-за тэхнічнага прафесіяналізму большая частка твораў губляе ўнутраную глыбіню. Што сімвалічна, бо першы твор, на які, хутчэй за ўсё, трапіць погляд наведвальніка «Восеньскага салона», — гэта «Бездань» — цёмны, з разводамі, роўны круг, які павінен быць, напэўна, поўным глыбінных сэнсаў, але замест гэтага з'яўляецца проста прыгожым кругам і нічым іншым.

Цімур ВЫЧУЖАНІН
Фота Кастуса ДРОБАВА

Работа Юліі Мацура «Познія яблыкі ранняй вясны», 2020 г.

Валянцін БАРЕЙША:

«Зрабіць новыя мяхі, клавіятуру, механіку — тыя яшчэ фокусы»

Аперацыйную зазвычай пазбягаюць і баяцца. Толькі не гэтую. Майстэрня «Музрам» Беларускага саюза музычных дзеячаў — выратаванне для хворых, але не людзей — музычных інструментаў. Гэтае месца ў Мінску на Чычэрына 1, што насупраць опернага тэатра, ведаюць прыхільнікі дасканаласці. Адрантаваныя, адноўленыя баян, фартэпіяна гучаць узорна. А гэта найлепшая падзяка музычнаму «хірургу» — інакш спецыяліста па настройванні не назавеш: у майстэрні-аперацыйнай адбываецца таемства, каб інструмент зноў загучаў залівіста, звонка. Гэтым на прадпрыемстве «Музрам» кіруюцца вось ужо 55 гадоў. Сярод кліентаў — Белдзяржфілармонія, Прэзідэнцкі аркестр Рэспублікі Беларусь, ансамблі «Свята», «Харошкі», «Бяседа», якія даверылі свае інструменты прафесіяналам прадпрыемства. Такім, як Валянцін Барейша, які працуе тут 40 гадоў! Рэстаўратар языковых музычных інструментаў, таленавіты майстар, ён ведае баяны, гармонікі, акардэоны знутры і не перастае дарыць нагоды для радасці іх уладальнікам. У чым сакрэт адданасці справе?

Валянцін Барейша вяртае музычным інструментам жыццё.

— Валянцін Сямёнавіч, 19 верасня вы адзначылі 40-годдзе прафесійнай дзейнасці. Віншваем! А як апінуліся ў гэтай сферы?

— Мой бацька быў музыкальнай натуры. Пасля вайны людзі перажывалі цяжкі час, але ўздыхалі з палёгкай: ну ўсё, пераступілі рубікон, можна расслабіцца, душу разгарнуць, будаваць новае жыццё. А як гэта рабіць без музыкі, мастацтва? Працавалі, будавалі, але і веселіліся, не журыліся. Як сёння: прайдзе каранавірус, і людзі будуць таксама рады, што засталіся жывыя, што наперадзе — шчаслівае жыццё, што ўсё зменіцца да лепшага. Пасля вайны многія аддавалі шалёныя грошы, каб купіць гармонік. Мой бацька — слыхач — таксама набыў, навучыўся іграць, схапіў у армію, і ўсё жыццё з гармонікам. Нават на пенсіі іграў на танцавальнай пляцоўцы.

— Бацькава імкненне да музыкі перайшло да вас?

— Перайшло? Ён мяне рэменем прымушаў! Мне было 5 ці 6 гадоў. У школе адзін выкладчык самавучка вёў гурток. Бацька плаціў яму рэгулярна ў месяц 10 рублёў (а зарабляў 150), каб ён са мной займаўся. Ды не было ні сальфеджы, ні тэорыі музыкі — проста вучыў іграць. Мне купілі велічэзны баян — за ім не было відаць маёй макушкі. Я хадзіў да выкладчыка гады два-тры. За гэты час вывучыў толькі «Маленькую польку» Д. Кабалеўскага. Аднойчы не стрымаўся і пачаў скардзіцца бацьку: «Ды надакучыла мне гэтая музыка: усе на вуліцы гуляюць, а я...» А баян такі здаравенны, што перадаўліваў мне ногі. І вось на трэці год бацька гаворыць: «У нас на Новы год на працы ёлка (працаваў на 3-м аўтакамінаце зваршчыкам, кавалём), бяры баян і пакажаш там, што ўмееш! Будуць падарункі». Я не хацеў. Але бацька запярэчыў: «Колькі грошай на вучобу я патраціў!» Я паабяцаў. Тады ён узяў баян, і я паплёўся за ім як хвост. Іграў тую польку, што ўмеў. На здзіўленне, усім спадабалася — я атрымаў падарунак. Яшчэ штосьці сыграў — яшчэ падарунак. У выніку мяне завалілі цукеркамі. Больш за тое, менавіта там я пачаў падбіраць па слыху. Мне было 8—9 гадоў.

— Не кожны па слыху ў такім узросце можа!..

— І вось першы заробак! Бацька нёс баян і сетку падарункаў і радаваўся: «А ты не хацеў іграць!» З той пары я пачаў займацца сур'ёзна. У раёне мотавелазавода быў Дом культуры з музычнай студыяй, дзе выкладчыкі пасля музычнага вучылішча, педінстытута. Бацька мяне туды прывёў, я сыграў, што ўмеў, сказалі, што возьмуць адразу ў 2 клас. Маім выкладчыкам стаў Валянцін Рыгоравіч Лебедзеў (зараз на пенсіі і жыве ў Чыжоўцы), вучыўся завочна ў кансерваторыі. Потым у мяне выкладала Валянціна Рыгораўна Яфімкіна: займалася сур'ёзна, укладала душу. У выніку гэтую студыю я закончыў адначасова з сярэдняй школай. Вырасьці паступаць у музычнае вучылішча Глінкі — не прайшоў па конкурсе, але не засмуціўся. Паступіў на наступны год на завочнае аддзяленне. Прышоў з арміі, скончыў вучылішча, атрымаў дыплом. Захацеў уладкавацца на працу. Прайшоўся па музычных школах, але адмовілі: «Калі б вы вучыліся ў кансерваторыі, мы б вас узялі». Сучасны бацька: «Адукацыя ў цябе ёсць — схапі ў бюро па працаўладкаванні». Там сказалі, што няма заявак на выкладчыкаў музычных школ, але ёсць патрэба ў вучнях-настройшчыках у музычную майстэрню. Так мне далі накіраванне. Я прыйшоў сюды 19 верасня 1980 года і працую да гэтага часу. А з музыкай не расставаўся, іграў на вясельях. Баян не забываю і да сёння.

— Ці памятаеце першага настаўніка ў майстэрні?

— Тут працавалі 11 спецыялістаў (а засталося некалькі), быў заняты кожны стол. Мой настаўнік Анатоль Міхайлавіч Грузінаў ужо памёр. Самавучка, не меў музычнай адукацыі. Пасля вайны сюды яго прывёў бацька ў 16-гадовым узросце. Майстэрня тады знаходзілася насупраць ваенных могілак: рамантавалі гадзіннікі і настройвалі інструменты (рамонт гадзіннікаў застаўся там і па сёння). А потым, у 1965 годзе, Міністэрства культуры для музычнай майстэрні вызваліла памяшканне тут, дзе мы цяпер.

— Доўга асвойвалі тонкасці справы баяннай майстэрні?

— І цяпер працягваю (смяецца). Калі я сюды прыйшоў, мне сказалі: «Хочаш быць настройшчыкам, спярша паўгода — вучнем, каб асвоіць азы». За паўгода трэба было навучыцца рабіць уручную мяхі, кляпаць галасы — самае неабходнае. А настаўнік мой побач быў нячаста. Прыедзе з камандзіроўкі: «Ну што, навучыўся? Ну давай пакажу табе гэтую аперацыю». І праз тры дні зноў з'езджаў. У выніку тэрмін маёй вучобы расцягнуўся на восем месяцаў замест шасці. Вучылася нас чалавекі 3-4. І ўсе павінны здаць на разрад. Збіралася камісія: адзін спецыяліст — па баянах, другі — па фартэпіяна, трэці — па духавых. Цяпер у нас тут, на Чычэрына, 1, баяны, акардэоны, фартэпіяна. У другой майстэрні — на Каліноўскага, 12а — рамантуюць струнныя. Мяне накіроўвалі на стажыроўку на два тыдні на фабрыку ў Тулу. Я адвучыўся, здаў на разрад, атрымаў чацвёрты. Хтосьці ездзіў на Маладзечанскую фабрыку, піяністы — у Барысаў. Каб займацца нашай справай, трэба быць настроеным на працу, а не на грошы. Тут неабходна заўсёды ўдасканальвацца. І таму многія адсейваліся. Зрабіць сям-так не атрымаецца. У нас пастаянна патрабавалі здаваць на разрад. Усяго іх 8. У мяне цяпер восьмы. Калі быў, напрыклад, чацвёрты, трэба было здаваць на пяты, які складаецца з узроўняў: рэгуліроўшчыка, настройшчыка, рэстаўратара. Здаў — тады шосты. І рыхтуеш работу на свой разрад, узровень. Напрыклад, давалі інструмент разбіты, разламаны, і трэба зрабіць, каб ён адпавядаў нарматывам. Хай не як новы, але каб майстры пацвердзілі: так, настроены. Бывае, дадуць гармонік, а там палову галасоў няма. Трэба зрабіць новыя мяхі, клавіятуру, механіку — тыя яшчэ фокусы. Галоўнае — каб іграў.

— Ёсць куды рукі прыкладзіць!..

— Так! Дадучь кусок дэрмаціну, скуры, і сядзіш, думаеш. Клавіша зламалася — трэба новую: шукаеш часам пластмасавую, шліфую, паліруеш, падаганяеш, каб было на адным узроўні. Галасы зламаліся (металічныя пласцінкі, якія хістаюцца ў сваім праёме, калі падаецца паветра) — трэба кляпаць. Мая жонка здзіўляецца: «Што ты ў пылоце, смеціці корпаешся!»

Бывае, інструмент хочуч падарыць. Іншы раз для дзіцяці інструмент робіш у ідэальным стане, каб займацца з ахвотай. Глядзіш капітальна: разбіраеш па костачках, потым збіраеш. Каб паслужыў доўга, каб быў як з фабрыкі. Аднойчы звярнуўся хлопец, які зламаў мяхі ў «Вельтмайстары». Дык даваўся ўстаўіць рэбры, каб не правальваліся. Знутры я акуратна падклеіў, запрэсаваў, потым абрэзаў мяхі і пераставіў дагары нагамі: ніз пайшоў уверх, верх — уніз. Атрымаліся чысенькія прыгожыя мяхі, як новыя. Усе здзіўляліся. Было, зламаўся рычаг пасярэдзіне, клавіша пачала гудзець. Давалася адкручваць усе кнопкі, здымаць рэгістры, рычагі,

даставаць восі (клавішы трымаюцца на восях). Знайсці зламанае — скляпаць, паставіць на месца, адрэгуляваць. Там вельмі шчыльна падагнаны пластмасавыя клавішы (зроблены з поліэстэролю), прыйшлося клавішу стаць напалову, а потым зрабіць металічную накладку з двух бакоў. Сядзеў тры дні. Зрабіў. Кліент застаўся задаволены. І змог выступіць, дзе запланаванаў.

— Так вяртаеце музыкантаў! Добра настроены баян для іх — золата.

— Рабіў я баян, дарэчы, Уладзіслава Плігаўку, пераможцу міжнародных конкурсаў. Амерыканскі кампазітар спецыяльна для яго напісаў альбом твораў. Плігаўка ездзіць па ўсёй краіне і прапагандуе баян і акардэон. Езджу па гарадах Беларусі і я: інструменты трэба настройваць хаця б 1 раз на 2—3 гады. Фартэпіяна ж звычайна — кожны год: мяняецца ацяпляльны сезон — струны то расцягваюцца, то звужаюцца. Баяны

таксама не любяць сырасці, вільготнасці. З напарнікам кожны год ездзім у музычныя школы Брэста. Прывозілі нам баяны з Брэсцкага гарадскога Дома культуры (ёсць магчымасць — прывозяць у майстэрню, няма — просяць, каб прыехалі).

У арміі я, дарэчы, іграў на трубе, але больш магчымасцей у баяна. Калі музыка ёсць у душы, зможаш іграць на любым інструменце: на саломінцы, на жалейцы. Увогуле, у кожнага чалавека ёсць свой інструмент — голас.

— У вас у рэпертуары безліч мелодый. Ды і імправізуеце выдатна: што ні наспявай — схопіце.

— Самыя лепшыя песні 1960-х, песні ваенных гадоў. Яны створаны ад душы. Былі талентавітыя кампазітары: М. Блантэр, Д. Шастаковіч, А. Пахмутава... А цяпер рэдка якія мелодыі западаюць у душу. Любы Вася, Коля на трох нотах песню складуць. Тады дрэнныя кампазітары проста не выжывалі. Але бывае, што чалавек кідае справу душы і ідзе зарабляць грошы. Многа сёння музыкантаў скардзіцца: маўляў, працую ў музычнай школе, але атрымліваю 400 рублёў, не хапае на жыццё. Ведаю аднаго, які пайшоў на будоўлю працаваць. Але ў вольны час на баяне іграе. Можа, штосьці зменіцца, станем жыць лепш — ён пойдзе працаваць у музычную школу і кіне будоўлю.

— Ці не таму маладыя музыканты з'езджаюць?

— З'езджаюць, каб зарабіць. На жаль, музыканты ў нас — у асноўным выкладчыкі музычных школ ці кансерваторыі, зарабляюць мала: настаўнік музыкі атрымлівае менш, чым рабочы на заводзе або будаўнік. Вось чаму склаўся ў нас такі стэрэатып: ёсць сэнс справай займацца тады, калі яна дае вялікія грошы. Калі б настаўнік музыкі атрымліваў 1000 долараў, усе б кінуліся вучыць музыцы. А на Захадзе на гэта глядзяць зусім па-іншаму: калі чалавек вучыцца, у яго талент, да яго ставяцца з павагай. Займаюцца там не проста так — а каб паказаць узровень. У нас у Мінску 21 музычная школа. Магчыма, кожны чацвёрты беларус займаўся калісьці музыкай. А на Захадзе музычных школ няма. Каб атрымаць музычную адукацыю, нават пачатковую, бярэш прыватныя ўрокі і плаціш вялікія грошы. Вось чаму музыку цэняць. У нас у музычную школу часта бацькі дзяцей цягнуць сілай, а дзеці ўспрымаюць гэта як нешта несур'ёзнае. А там дзіця разумее, што бацькі плацяць вялікія грошы, каб яно асвоіла інструмент. І гэта ў далейшым абавязкова спатрэбіцца.

— Сёння распаўсюджана электронная музыка. Ці не памрэ народная, ці не выцесніцца?

— Застанецца ў любым выпадку, бо жывая народная музыка (неабавязкова народная — і класічная) запатрабавана заўсёды. Але ёсць катэгорыя людзей, якім ніякая музыка не патрэбна, нават электронная. Яны прывыклі, каб штосьці па вушах бухала. Ім любую дай — паставяцца абыякава. І такіх больш за палову... Хтосьці ж нарадзіўся з музыкальнай жылкай. А бывае наадварот. Вось, напрыклад, мой сусед. Музыкальнага слыху не меў, а гітары ў модзе былі. Набыў небагату. І дрын-брын — на адным акардзе. Не пня — крычыць, але лічыць, што атрымліваецца прафесійнае выкананне. А ёсць людзі, якія музыку адчуваюць, якія жыць без яе не могуць. Яны і будуць трымаць сваю справу, народную музыку.

— Дзякуй, Валянцін Сямёнавіч, за гутарку! Плэну, здароўя і натхнення!

Гутарыла Наталля СВЯТЛОВА, фота аўтара

Нетрывіяльны здымак

Багатыя зборы фондаў Дзяржаўнага літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа ўключаюць больш як 4000 фотаматэрыялаў, якія асвятляюць розныя этапы жыцця Песняра, яго сям’і, сваякоў, а таксама мемарыялізацыю імя пісьменніка ў тых месцах, дзе жыў і ствараў класік айчыннай літаратуры.

Немалая частка здымкаў мае нестандартны і нетрывіяльны характар, некаторыя з іх зроблены з натуры, чым і ўяўляюць каштоўнасць, што нашмат цікавей за пастановачныя кадры. Некаторыя сучасныя прыёмы фотамайстры выкарыстоўвалі і ў савецкія часы, што глядзіцца сёння з асаблівым інтарэсам. Аднаму з такіх цікавых фотаздымкаў якраз і прысвячаецца гэты матэрыял.

Малавядома фатаграфія, дзе лёгка заўважыць моднага чалавека ў чорных акуларах, капелюшы і з цыгарэтай у руках. Аднак постаць праглядаецца кепска, змешчана ў самым куточку здымка, таму атрымалася часткова абрэзанай. Стылёва апрануты незнаёмец — старэйшы сын Якуба Коласа Даніла Міцкевіч, які стаў адным з заснавальнікаў і першым дырэктарам музея народнага паэта.

Дарэчы, загад Прэзідыума АН БССР № 68 ад 5 красавіка 1957 г. аб прызначэнні дырэктара быў падпісаны калегам Канстанціна Міцкевіча, тагачасным прэзідэнтам Акадэміі навук, выдатным батанікам і навукоўцам Васілём Купрэвічам і сведчыць: «В соответствии с решением Президиума Академии наук БССР от 4 апреля 1957 года назначить тов. Мицкевича Данила Константиновича директором музея Якуба Коласа с 5-го апреля 1957 года, освободив его от должности заведующего лаборатории Института химии».

Доўгі час музей беларускага Песняра быў структурнай адзінкай АН БССР, сведчаць пра гэта штампы на здымках з фондавай калекцыі, на адбітку якіх можна прачытаць: «Літаратурны музей Я. Коласа Акадэміі навук Беларускай ССР». Падобная структура тлумачыцца доўгай працай самога Якуба Коласа на пасадзе віцэ-прэзідэнта АН БССР. Між іншым адзін з былых супрацоўнікаў

музея Иван Курбека ва ўласнай кнізе «Запрашэнне ў музей», у частцы жартаўлівых апавяданняў пад назвай «Музейныя былі», засведчыў, што Данілу Канстанцінавічу часам прыходзілі лісты з адрасатам — «Данілу Коласу». У гэтым Даніла Міцкевіч быў падобны да свайго бацькі, імя, прозвішча і псеўданім якога часта блыталі. Важна адзначыць, што сёлета юбілейная дата з дня нараджэння заслужанага дзеяча культуры Беларусі Данілы Канстанцінавіча Міцкевіча — 105 гадоў.

Другога чалавека на фота разабраць складаней і можна са здзіўленнем убачыць у ім Якуба Коласа, толькі без вусоў. Калі першы раз пабачыў здымак, быў вельмі ўражаны і здзіўлены вобразу Коласа, але аказалася, што класік вусоў не галіў. Другі чалавек на фота — пляменнік дзядзькі Якуба Уладзімір Міцкевіч. Уладзімір Іванавіч — старэйшы сын роднай сястры Якуба Коласа Міхаліны Міцкевіч. Цікава, што Даніла Канстанцінавіч і Уладзімір Іванавіч былі аднагодкамі, нарадзіліся ў 1914 годзе, хаця

Канстанцін Міхайлавіч Міцкевіч быў старэйшы за сваю сястру Міхаліну на 5 гадоў.

Уладзімір Міцкевіч 20 гадоў працаваў у філіяле музея Якуба Коласа, аддана і з вялікім энтузіязмам выконваў абавязкі яго загадчыка (1965—1985 гг.). Менавіта Уладзімір Іванавіч падрыхтаваў апісанне коласаўскіх мясцін на Стаўбоўшчыне, распрацаваў радавод Якуба Коласа, а таксама запісваў успаміны землякоў знакамітага пісьменніка.

Яшчэ адна заслуга загадчыка філіяла — збор рэдкіх прадметна-рэчавых экспанатаў, якімі папаўняліся экспазіцыі і фонды. Ён жа займаўся распрацоўкай змястоўных і пазнавальных экскурсій, пасадкай кветак і пладовых дрэў у філіяле «Смольня». Важна адзначыць, што адданая праца пляменніка Якуба Коласа была адзначана Міністэрствам культуры Рэспублікі Беларусь «За доблесную працу», што падкрэслівае значнасць работы, праробленай Уладзімірам Іванавічам.

Падабенства Уладзіміра Міцкевіча да роднага дзядзькі даволі вялікае, і яго можна лёгка зблытаць з Якубам Коласам. Нездарма ў кнізе Сяргея Пятровіча «Якуб Колас і беларускі тэатр» згадваецца сельскі тэатр мініяцюра на Мікалаеўшчыне пад назвай «Колас», у якім ролю дзядзькі Якуба выконваў яго пляменнік Уладзя. Здымак, пра які вядзецца гаворка, між іншым, быў зроблены ўжо пасля смерці Якуба Коласа ў 1965 годзе на ганку хаты ў Мікалаеўшчыне, дзе жыла Міхаліна Міцкевіч. Дарэчы, менавіта ў гэтым жа годзе Уладзімір Міцкевіч перайшоў на працу ў створаны пад кіраўніцтвам яго стрычнага брата Данілы Канстанцінавіча філіял Літаратурнага музея Якуба Коласа.

Уладзімір Іванавіч нават некалькі гадоў выбіраўся дэпутатам мясцовага Мікалаеўшчынскага сельсавета, як і яго дзядзька Якуб Колас, які неаднаразова па розных выбарчых акругах БССР становіўся народным дэпутатам. Менавіта пляменнік Уладзімір дапамагаў народнаму паэту ў вырашэнні пытанняў па ўпарадкаванні могілак Мікалаеўшчыны, пра што сведчыць урывак тэксту аднаго з лістоў апошняга года жыцця Якуба Коласа ад 6 красавіка 1956 года: «Калі наладзіцца пагода, я прыеду ў Мікалаеўшчыну. А ты мне вось што зрабі: вазьмі групу школьнікаў і абмерай з імі даўжыню і шырыню могілак, прыкінуўшы зямлі для новых насельнікаў могілак. Па іх абводу прыкінь, колькі трэба слупоў. Слупы мяркуюцца быць цаглянымі ў адлегласці адзін ад аднаго на 2 ½ метра. Прыкінь таксама, колькі спатрэбіцца штук цагляны, лічачы на 50-70 штук на слупок. Гэта зрабі як мага скарэй».

Здымак хоць і не раскрывае таямніц жыцця і дзейнасці класіка, але з’яўляецца яскравым прыкладам багацця калекцыі фотадакументаў літаратурна-мемарыяльнага музея Якуба Коласа і паказвае, што ў кожным з раздзелаў яго фондаў ёсць прыцягальныя, незвычайныя рэчы, з якімі захочацца папрацаваць і паразважаць над імі. Больш за тое, літаральна ў кожным музеі ёсць унікальныя і цікавыя матэрыялы, якія можна вывучаць, даследаваць, такім чынам, папулярызаваць гісторыю нашай Бацькаўшчыны на розных узроўнях.

Аляксандр КРЫЖЭВІЧ

Шахматны стол

як вытанчанае дэкаратыўнае ўпрыгажэнне

У экспазіцыі музея «Замкавы комплекс «Мір»» прадстаўлены заходнееўрапейскі круглы шахматны стол (канец XIX ст.). На яго сталёныцы ў тэхніцы маркетры (мазаічныя выявы або арнаменты, выкананыя накладаннем на якую-небудзь аснову тонкіх фігурных пласцінак з розных па колеры і структуры парод дрэва, часам з даданнем пласцінак слановай косці і перламутру) зроблена шахматная дошка. Вакол яе — геаметрычны арнамент.

Па самой назве «шахматны стол» лёгка зразумець, што ён прыстасаваны для гульні. Часта меў скрыні для захоўвання фігур. Шахматная дошка як правіла — неад’емная частка крышкі. Яе прыгажосць цалкам залежала ад дэкару і аздаблення. Цёмныя

квадраты рабіліся з эбенавага дрэва, траўленай грушы, чырвонага дрэва. У ролі белых палёў выступала бяроза, слановая косць, перламутр. Часам для гульні ў шахматы на адкрытым паветры дошку рабілі з квадрацікаў мармуру, граніту, базальту.

У залежнасці ад густаў і звычак уладальніка малянак дошкі змяшчалі на бібліятэчныя, ламберныя, кансольныя сталы,

тумбы, дамскія столікі, сакрэтнікі. Клеткі на іх па памеры маглі быць мініяцюрнымі, сярэднімі і нават велізарнымі.

Шахматны стол — не толькі дошка для гульні. Ён выконваў значную дэкаратыўную функцыю ў стварэнні інтэр’ера. Шахматныя палі, выкананыя з каштоўных парод дрэва, настолькі прыгожа выглядалі, што самі па сабе з’яўляліся вытанчаным дэкаратыўным упрыгажэннем пакояў.

Адзін з уладальнікаў Мірскага замка — Міхалі Святаполк-Мірскі — меў вялікую бібліятэку, у якой было шмат разнамоўнай літаратуры па шахматах. Мясцовыя жыхары ўспамінаюць, што князь добра ў іх гуляў. У яго быў жалезны стол з намаляванай шахматнай дошкай, на якой стаялі вялікія фігуры.

Юлія БЯЗНОСІК
Фота з фондаў музея

Дзяржыншчына — партызанскі край

У гонар 75-годдзя Вялікай Перамогі ў ваенна-гістарычным комплексе «Старая мяжа», філіяле Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны, працуе выстаўка «Вялікая Айчынная вайна на Дзяржыншчыне».

Экспазіцыя, дзе прадстаўлены фатаграфіі і дакументы з фондаў Беларускага дзяржаўнага музея гісторыі Вялікай Айчыннай вайны і Дзяржынскага раённага гісторыка-краязнаўчага музея, складаецца з чатырох раздзелаў. У раздзеле «Пачатак вайны» распавядаецца пра падзеі лета 1941 года, калі на тэрыторыі раёна савецкія салдаты вялі жорсткія баі з нямецка-фашысцкімі захопнікамі, абараняючы подступы да Мінска. Да ўвагі наведвальнікаў — прадметы, знойдзеныя на месцы дыслакацыі пагранічных застаў Мінскага ўмацаванага раёна.

«Дзяржынскае патрыятычнае падполле» — гісторыя змагання савецкага народа з акупантамі. Тэму падпольнай барацьбы працягвае раздзел «Дзяржыншчына — партызанскі край», дамінантай якога з’яўляецца дыярама партызанскага аэрадрома «Груз з вялікай зямлі». Тут жа прадстаўлены фрагменты партызанскіх рукапісных часопісаў са збору музея гісторыі вайны. Асаблівую цікавасць уяўляе партызанскае ўзбраенне: пісталет-кулямёт Шпагіна сістэмы ППШ-41 узору 1941 года і станковы кулямёт сістэмы Максіма ўзору 1910—1930 гадоў.

Завяршае экспазіцыю раздзел «Яны ў баі атрымалі Перамогу», які распавядае пра Герояў Савецкага Саюза — ураджэнцаў Дзяржынскага раёна.

Міра ІЎКОВІЧ

Вынікі

Кінапрывітанне ад скандынаваў, балтаў і беларусаў

Фестываль «Паўночнае ззянне», які праводзіцца ў Беларусі з 2015 года, моцна ажывіў беларускую кінапрасторы, бо да гэтага ў нас фактычна было толькі адно буйное мерапрыемства такога фармату — «Лістапад». Вядома, поле «Паўночнага ззяння» не такое шырокае, як «Лістапада», паколькі новы фестываль абмяжоўвае сябе стужкамі Паўночных і Балтыйскі краін, але гэта не робіць яго меней прывабным для ўсіх, хто любіць глядзець цікавыя фільмы.

Стваральніцай фестывалю стала Воля Чайкоўская. Скажаць, што гэта была яе мара і яна доўга і мэтанакіравана ішла да таго, каб стаць чалавекам, за арганізатарскай і прадзюсерскай дзейнасцю якога сочаць сотні кінаманаў у розных краінах, нельга. Хутчэй узнікненне новага фестывалю ў Беларусі, па-першае, было толькі пытаннем часу, паколькі цікавасць да аўтарскага кіно ў нашай краіне вельмі высокая, што кожны год дэманструе «Лістапад». Па-другое, Воля Чайкоўская ў патрэбны момант авалодала пэўнымі навыкамі, каб заняцца арганізацыяй кінафестывалю.

Цікава, што першае «Паўночнае ззянне», падзея важная для культурнага жыцця ў нашай краіне, з’явілася абсалютна выпадкова. Атрымаўшы журналістскую адукацыю, Воля Чайкоўская працавала ў якасці арт- і кінакрытыка, дыпломную працу таксама прысвяціла кінакрытыцы, а потым пачала дапамагаць на здымках дакументальных праектаў з прасоўваннем. Пасля два гады прапрацавала ў ІТ, паралельна працягваючы пісаць пра кіно, а потым Пасольства Фінляндыі папрасіла дзяўчыну заняцца арганізацыяй кінафестывалю. Мерапрыемства планавалася адзінаццатым. Дзіўная выпадковасць, здаецца на першы погляд, але ў рэчаіснасці Воля зрабіла ўсё, каб з іншых прэтэндэнтаў выбралі менавіта яе.

У праграму першага «Паўночнага ззяння» ўвайшлі сем фільмаў з пяці краін. Зараз такі фармат стваральніца называе кампактным, хоць, па яе прызнанні, усё прайшло

вельмі добра. Усе сем сеансаў былі поўныя залы, і ўсе жадаючыя трапіць не змаглі. На фестываль прыехалі госці з Фінляндыі і Нарвегіі. Воля Чайкоўская вырашыла, што справу трэба працягваць, а паколькі партнёры былі ў захапленні ад выніку, то іх падтрымка была гарантавана.

Аднак цікава, што Воля Чайкоўская цяпер не толькі арганізатар самага буйнога ў Беларусі незалежнага кінафестывалю, але і яго прадзюсар. Вось што сама яна казала з гэтай нагоды: «Я вельмі рада, што сёння ў мяне гарманічна атрымліваецца спалучаць вопыт кінавытворчасці і жанчыны, якая забяспечвае пляцоўку для дэманстрацыі гатовага прадукту. Памятаю, калі была студэнткай, людзі сталага ўзросту раілі хутчэй зрабіць свой выбар і займацца нечым адным. Я згодна, што фокус на чымсьці пэўным — гэта вельмі класна, але што мне перашкаджае трымаць яго адразу на двух напрамках?» І сапраўды: будучы не толькі стваральніцай фестывалю і куратарам, які адказвае за ўсе арганізацыйныя пытанні, але яшчэ і прадзюсарам, Воля Чайкоўская атрымлівае значна больш магчымасцей вывучаць кінаіндустрыю знутры, а таксама часцей бываць на замежных міжнародных фестывалях, што дапамагае ёй рабіць кожнае новае «Паўночнае ззянне» ўсё больш цікавым і прыцягваць такім чынам новых гледачоў. Прычым у плане афармлення, фармату правядзення і ўсяго астатняга Воля Чайкоўская адразу арыентавалася на фестывалі класа «А». Навошта разменьвацца на дробязі, калі можна адразу ж зрабіць якаснае і цікавае?

У гэтым годзе фестываль сутыкнуўся з той жа праблемай, што і ўся кінаіндустрыя, — эпідэмія каранавіруса,

Фота з сайту imdb.com.

Воля Чайкоўская.

якая паставіла пад пагрозу сам факт правядзення «Паўночнага ззяння». Аднак па сля доўгіх разважанняў і прадукцыйных дыскусій унутры каманды было вырашана правесці фестываль у анлайн-фармаце, каб, па-першае, зноў парадаваць гледачоў новымі якаснымі кінастужкамі, па-другое, не прапусціць значную дату, бо ў 2020-м «Паўночнае ззянне» святкуе сваё пяцігоддзе.

Працаваў фестываль у наступным фармаце: кожны дзень з поўначы і да поўначы даступны пэўныя фільмы. Паглядзець іх можна было ў анлайн-фармаце толькі ў той жа дзень, у які яны запланаваны, прычым гледачы могуць выбіраць зручны для іх саміх фармат: віртуальныя квіткі на адзінаццаты фільмы (прычым глядзець колькі заўгодна разоў на працягу дня), квіток на толькі міжнародную ці толькі беларускую праграму, можна глядзець толькі дакументальнае кіно, можна — толькі гульнявое, а для сапраўдных кінаманаў быў пакет з усімі фільмамі.

Праграму на гэты раз падабралі з выдавочнай сацыяльнай афарбоўкай, што ў цэлым нядзіўна, бо ў Скандынавіі і Прыбалтыцы ўсё, што звязана з жыццём і праблемамі сучаснага грамадства, выклікае моцную цікавасць. Тут і фільмы пра вайну ў шырокім сэнсе, і праблемы бацькоў і дзяцей, і розныя аспекты жыцця жанчыны ў сучасным грамадстве, і развагі пра палітыку. Адзін з фільмаў праграмы, дарэчы, прадзюсавала сама Чайкоўская. Увогуле, нягледзячы на новы для ўсіх фармат і пэўныя цяжкасці з арганізацыяй, «Паўночнае ззянне» сёлета ўсё роўна не знізіла планку якасці і зноў дало магчымасць усім жадаючым дакрануцца да далёкага, але не такога ўжо халоднага свету паўночнага кіно.

Цімур ВЫЧУЖАНІН

Пацеха з меха

Віталь ЖУРАЎСКИ
Туга па «Оскары»

Сцэнка

На кінастудыю «Нашфільм» пісьменнік прынёс рэжысёру свой новы твор для экранізацыі.

Аўтар:

— Добры дзень! Хачу прапанаваць вам сцэнарый вострасюжэтнага мастацкага фільма. Сапраўдны экшн!

Рэжысёр:

— Дзякуй, не трэба!

— Нават рукапіс не жадаеце прагледзець? Ці ў нас мода на бавевікі прайшла? Здаецца, гэты кінажанр заўсёды вельмі запатрабаваны.

— У мяне на стала ляжаць дзвесце кінасцэнарыяў. І якіх толькі жанраў няма! Ёсць і экшны, і фэнтэзі, нават хорар чакіае сваёй чаргі. Таму прабачце...

— Вы недацэньюеце мой творчы патэнцыял! Я вядомы пісьменнік! За мае творы плацяць грашмыма, а не так, як іншым — кнігамі.

— У нас няма ні грошай, ні кніг!

— Вы дарма іранізуеце. З гэтым падыходам мы ніколі не створым сапраўднае айчыннае

кіно. Чым вы збіраецеся ўцярці нос заакаянскім рэжысёрам? Так і будзеце гібець на задворках сусветнай кінаіндустрыі...

— Добра, паказвайце, што ў вас там?

— Калі ласка, сцэнарый бавевіка «Жах за лесам».

— Гэта пра што?

— Пра немцаў. 1943 год. Спаленыя вёскі, натоўпы бежанцаў, блакада, камандзір вядзе партызанскі атрад на прарыв... Напружанасць не знікае ні на хвіліну... Галоўнае — дадаць паболей спецэфектаў!

— А чаму «Жах за лесам»?

— Гіпербала. Я ж творца. Яшчэ можна: «Крык за плотам».

— Ведаецца, гэта вам трэба было гадоў трыццаць назад прыходзіць. Тады, магчыма, і атрымалася б нешта, а цяпер запатрабавана сучаснае кіно. Яшчэ ёсць што?

— Канешне! Вось, напрыклад, меладрама «Масква слязам паверыла». Сучасна, будзе глядзецца на адным дыханні.

— Адназначна не падыходзіць! Пры чым тут Масква? Патрэбна нацыянальная ідэя.

— Калі ласка, рэмейк: «Новыя людзі на балоеце». Альтэрнатыўны сцэнарый, створаны на мясцовым каларыце.

— «Нашфільм» не цікавяць сюжэты, дзе падзеі адбываюцца на прыродзе, а не ў горадзе.

— ...Але ж гэта і не горад, і не прырода. Адным словам — балота. Тут фантазія рэжысёра можа разгарнуцца напоўніцу.

— У мяне такое ўражанне, што ў вас у самога ў галаве — балота. І ў гэтае балота вы хочаце ўбухаць бюджэтныя сродкі.

— Не падыходзіць? Дарма!..

— Калі на гэтым усё, прашу прабачыць. Мяне чакаюць справы.

— Хвіліначку. Ёсць яшчэ сцэнарый дзіцячага фільма.

— Дайце ўгадаю: «Дзяўчынка шукае бацьку» ці «Сын палка»?

— «Як Насмарк у школу не пусцілі». Прапагандуецца здаровы лад жыцця. Па мне дык цудоўна.

— А па мне — не! На гэтым усё?

— Я гляджу, вы зусім бяздушны чалавек... І гэта вам не так, і тое не падабаецца. Нельга гэтак ставіцца да творчасці вядомых аўтараў. Што вы за кіно такое робіце?

— Нармальнае запатрабаванае сучаснае кіно! А вашы сцэнарыі не прынясуць нам ніводнага «Оскара». Прынясіце годны матэрыял і мы яго адразу экранізуем.

— А можа лепей «Жах за лесам»? Падумаіце...

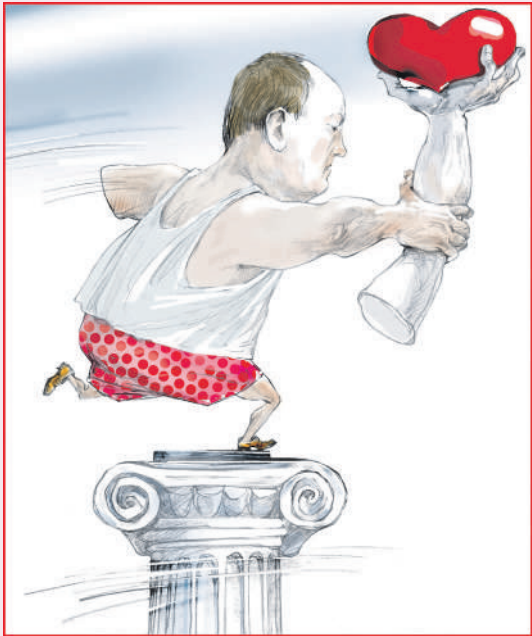
— Сапраўды, жах! Давайце сюды сцэнарыі, будзеце двесце першым...

Анатоль ЗЭКАЎ
Што ўзяць?

Любіў. Ды ты не зразумела. Кахаў. Ды ты не прыняла Маёй душы, а толькі цела Агню жадання аддала.

Васіль Дэбіш

«Гатоў табе руку і сэрца
Аддаць», —
Сказаў не на паказ.

Малюнак Алега КАРПОВІЧА

А ты не радая, здаецца,
Бо толькі фыркнула ў адказ.

Няўжо мяне не зразумела,
Спаляўшы позіркам датла?
«Калі б аддаў ты мне ўсё цела,
То без ваганняў бы ўзяла», —

Пераваяла крыху дыханне,
Затым дабавіла: «Пачуй:
Навошта сэрца і рука мне,
Калі я іншага хачу?»

Выходзіць з 1932 года

Заснавальнікі:
Міністэрства інфармацыі Рэспублікі Беларусь,
грамадскае аб'яднанне «Саюз пісьменнікаў
Беларусі», рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова
«Выдавецкі дом "Звязда"»

Галоўны рэдактар
Аляксей Іванавіч ЧАРОТА

Рэдакцыйная калегія:
Таццяна Арлова
Алесь Бадак
Дзяніс Барсукоў
Віктар Гардзей

Уладзімір Гніламёдаў
Вольга Дадзіёмава
Жана Запартыка
Анатоль Казлоў
Анатоль Крэйдзіч
Віктар Кураш

Алесь Марціновіч
Вячаслаў Нікіфараў
Мікалай Чаргінец
Іван Чарота
Іван Штэйнер

Адрас рэдакцыі:
Юрыдычны адрас:
220013, Мінск,
вул. Б. Хмяльніцкага, 10-а
E-mail: info@zviazda.by

Адрас для карэспандэнцыі:
220034, Мінск, вул. Захаравы, 19
E-mail: lim_new@mail.ru
Адрас у інтэрнэце: www.zviazda.by

Тэлефоны:
галоўны рэдактар — 325-85-25
намеснік галоўнага
рэдактара — 377-99-72

адказны сакратар — 377-99-72
адзел крытыкі і бібліяграфіі — 317-20-98
адзел прозы і паэзіі — 317-20-98
адзел мастацтва — 317-20-98
бухгалтэрыя — 311-17-16

Выходзіць раз на тыдзень у пятніцу.
Падпісныя індэксы:
63856 — індывідуальны;
63815 — індывідуальны льготны для настаўнікаў;
638562 — ведамасны;
63880 — ведамасны льготны.

Пасведчанне аб дзяржаўнай рэгістрацыі сродку масавай інфармацыі № 7 ад 10.12.2012, выдадзенае Міністэрствам інфармацыі Рэспублікі Беларусь.

Выдавец:
Рэдакцыйна-выдавецкая ўстанова «Выдавецкі дом "Звязда"».
Дырэктар — галоўны рэдактар Аляксандр Мікалаевіч КАРЛЮКЕВІЧ
Нумар падпісаны ў друку
29.10.2020 у 11.00
Ум. друк. арк. 3,72
Наклад — 830

Друкарня Рэспубліканскага ўнітарнага прадпрыемства «Выдавецтва «Беларускі Дом друку»
ЛП № 02330/106 ад 30.04.2004
г. Мінск, пр-т Незалежнасці, 79/1.
Індэкс 220013
Заказ — 3212
Д123456789101112
М123456789101112
Рукапісы прымаюцца толькі ў электронным выглядзе (праграма Microsoft Word), не вяртаюцца і не рэцэнзуюцца. Пазіцыя рэдакцыі можа не супадаць з меркаваннямі аўтараў публікацый. Аўтары нясуць адказнасць за факты, якія прыводзяцца ў публікацыях, у адпаведнасці з заканадаўствам Рэспублікі Беларусь.